

SKA GOMES

Meddelande nr 8
Tåkerns
fältstation 1979.

VERKSAMHETEN VID TÅKERNS FÄLTSTATION 1972

MEDDELANDE NUMMER ÅTTA

<u>Innehåll</u>	<u>Sidan</u>
Inledning	1
Karta för namngivelser vid Tåkern	2
Tåkern - ett blivande naturreservat	3
Yxstad strand - förr och nu	5
Skäggesen - ny häckfågel i Tåkern	13
Gråhakedoppingen i Tåkern 1972	15
Bruna kärrhöken i Tåkern 1972	16
Rördromsinventeringen i Tåkern 1972	19
Översigtskarta - brun kärrhök och rördrom	20
Gässen vid Tåkern	21
Skrattmåsens utbredning mm i Tåkern	24
Vassångaren - ny Tåkernart	26
Snatteranden i Tåkern	27
Axag vid Tåkern	28
Inventering 1971 av Hargssjön och Kilarpesjön mm	31
Studier av kungsfiskare i Östergötland	38
Fynd av skärpiplärka vid Hästholmen	40
Observationer 1972 - en rapportsammanställning	41
Ringmärkning och återfynd	45
Yxstad strand - in memoriam	52

MEDLEMSKAP i föreningen Tåkerns fältstation kostar 15 kronor och löses lättast genom postgiroinbetalning på konto 26 34 96 - 2. Som medlem erhåller du gratis årsrapport av föreliggande typ och dessutom föreningens INFORMATIONSBLAD med rapporter, intressanta observationer och kallelser.

Årets meddelande kostar för icke medlemmar 10 kronor.

Tidigare meddelanden finns dels i restupplagor, dels som dupliceringar efter original att beställa från föreningen under adress TÅKERNS FÄLTSTATION, Box 204, 595 00 Mjölby, eller genom insättande av likvid på ovan nämnda postgirokonto (10 kr för nr 1:1965, 6:1970 och 7:1971 samt 15 kr för nr 2:1966, 3:1967, 4:1968 och 5:1969).

MEDARBETARE anställs även under 1973 för medverkan i inventeringar, ringmärkning och övrig verksamhet. Även undersökningar av skilda slag för vilka intresserade själva ansvarar kan diskuteras med föreningens styrelse.

Tåkerns fältstation har vid Glånås utmed södra Tåkernstranden ett observationstorn med tillhörande förvaltningsbyggnader. Anläggningen hålls tidvis bemannad med platschef, observatör, ringmärkare och assistent och/eller guide. Lokalerna begagnas även av Mjölby fältbiologer. I mån av plats ställs utrymme för gäster till förfogande efter förhandsbokning.

Korrespondans i frågor rörande stationen och verksamheten kan lämpligen ställas till Tåkerns fältstation, Box 204, 595 00 Mjölby.

Stationschef är Göran Bergengren, tel 0142/59017, och ordförande i föreningen, Bo Fahlander, tel 0142/14270.

OMSLAGET - skäggesar - till årets verksamhetsberättelse och övriga illustrationer är utförda av Gunnar Björkman.

INLEDNING

Under det gångna året har arbetet med att skapa ett framtida skydd för Tåkern i form av naturreservat intensifierats. Detta har helt naturligt blivit en röd tråd i fältstationens verksamhet och kommer att så förbli även under 1973.

I föreliggande årspublikation - den åttonde i ordningen - redogörs för de hittills förda reservatsdiskussionerna. I likhet med tidigare år finns också sammanställningar över vetenskapliga arbeten som slutförts eller fortgår. Också 1972 har en del av stationens verksamhet varit förlagd utanför Tåkernbygden även om tyngden i programmet förklarligtvis legat där. Biologiska undersökningar av skilda slag har bl a bedrivits vid Sommen, Svartån och Västra Hargssjön.

Bemanningen på stationen vid Tåkern har varit sporadisk. Uppföljningen av föreliggande projekt kunde ändå utföras utan större störningar. Många medlemmar har i gengäld arbetat uppförande. Ringmärkningsverksamheten har i hög utsträckning varit målinriktad och i vissa fall kompletterat planlagda undersökningar och inventeringar. Det konsekventa arbetet under senare år har börjat visa Tåkerns aktuella status. Undersökningarna hittills har i huvudsak varit utformade som inventeringar och taxeringar. Fältstationen kan nu även påbörja detaljstudier sedan grundläggande allmän kunskap införskaffats.

Under kommande år behöver föreningen ökat stöd. Reservatsprojektet och vårt engagemang som bl a omfattar spridning av vederhäftig information ställer ekonomin på hårt prov. Vid vädjar till alla, som vill verka för varaktigt skydd av sjön, att bli medlemmar och därigenom bidra till att naturklenoden Tåkern tryggas för framtiden.

Vi är skyldiga samtliga våra medarbetare ett stort tack för deras insatser under åren. Många av dem ger sig inte tillkänna i denna publikation. Det förringar på intet vis deras värdefulla arbete. Vi vill även tacka länsstyrelsen och naturvårdsverket för det stöd, som äntligen visats oss, när det gäller att vårda och bevara sjön. Flera ideella naturvårdsorganisationer och många enskilda har också slutit upp kring reservatstanken. Vi tackar även dessa.

Tåkerns fältstation i januari 1973.

Göran Bergengren Gunnar Björkman Christer Elderud

Bo Fahlander Ture Persson

TÅKERN - ETT BLIVANDE NATURRESERVAT av Göran Bergengren

Under en rad år har Tåkerns fältstation lagt ner stor möda på att utverka ett framtida skydd för Tåkern. Under sommaren 1972 tog länsstyrelsen och naturvårdsverket på allvar itu med tanken på garantier för sjöns fortlevnad. En projektgrupp tillsattes med representanter för länsstyrelse, naturvårdsverk, markägare, länets jaktvårdsförening och fältstationen. Den primära uppgiften blev att bereda väg för ett naturreservat, anpassat till den komplicerade situation som råder.

Under sommaren och hösten har projektgruppen haft sammankomster. På många punkter har uppfattningarna om reservatet från markägare och naturvårdsrepresentanter gått vitt isär. Å andra sidan har enighet rått i flera viktiga frågor. Det mest kontroversiella har rört jaktutövningen, gränsdragningar, intrångsersättning och vattenregleringens framtida utformning.

Vad beträffar jakten och viltvården har gruppen eftersträvat stor flexibilitet med tanke på ändrade förhållanden framledes. Man har föreslagit att ett skötselråd fortlöpande ska ta upp aktuella och fortlöpande problem och arbeta tillsammans med Tåkernbygdens samarbetsnämnd för jakt- och viltvård och med företrädare för sjöns tre jaktvårdsområden.

Ett nära samarbete mellan forskning och viltvård har också betonats. På den punkten är man enig liksom när det gäller andavskjutningen, som inte har bedömts ha någon negativ effekt på stammarna i stort. All rovfågelsjakt inom reservatet föreslås bli förbjuden.

Den gräs som har skissats för reservatet följer i stort sett strandlinjen som fanns före sjösänkningen 1844. Några områden inom denna ram är idag odlade. De har förlagts inom gränserna för den eventuellitet de i framtiden skulle återgå till att bli strandäng.

När det gäller vattenregleringen har naturvårdare i flera år framhållit att vårvattenståndet måste höjas. Detta för att strandängsbiotopen runt sjön inte ska förändras totalt. På sina håll möts redan vass och småtallar och ängsmarken är förlorad. I projektgruppen har fältstationen hävdatt sjöängarna som en nödvändig komponent och påtalat ett akut behov av höjt vårvattenstånd.

I denna fråga är emellertid markägarna motståndare. Vattendomstolen i Växjö har framledes att ta ställning till verkningarna av den nya provotid på fem år som regleringsföretaget nu troligen kommer att underkastas.

Som avrundning på projektgruppens höstarbete hölls i mitten av december ett stort upplagt informationsmöte i Vadstena, i första hand avsett för markägare. Vid sammankomsten accentuerades tyvärr motståndet mot reservatsidén och i ett uttalande tog markägarna avstånd från förslaget.

Inställningen tycks dock till stor del bottna i missförstånd om myndigheternas avsikter med Tåkern och ett reservat där. Synpunkter som: -Vi misstror

staten som förvaltare, och: -Vi ger er ett finger och ni tar hela handen, framfördes.

Nu kommer ändå diskussionerna att fortsätta under våren och finslipningen på blivande bestämmelser vidtar. Det gäller kanaliseringsplatser för besökare, gräsdragningar i detalj etc. Viktigast blir dock förhandlingarna om intrångsersättningar med varje enskild markägare.

Till den inledande beredningen för reservatet, vilken säkert kommer att ta åtskillig tid ännu, har staten i första hand beviljat anslag med 100 000 kronor.

Det vittnar något om den betydelse som projektet verkligen tillmäts.

YXSTAD STRAND - FÖRR OCH NU av Lars-Åke Gustafsson

I den följande artikeln återges vad som hände vid Tåkerns stränder den heta sommaren 1972. Det gäller uppodlingen av den klassiska Yxstad strand. Sammanställningen bygger dels på vegetationsstudier, dels på artiklar (egna och andras) i Östgöta Correspondenten, Expressen och Land samt på resonemang och brevväxling med författaren och naturfotografen P-O Swanberg i Skara. Swanberg är bl a aktiv deltagare i och pådrivare för restaureringen av "Tåkern-parallellen" Hornborgarsjön.

Det stod grävskopor vid Tåkernstranden i somras

- Vad håller de på med, detta är ju galenskap! Så utbrister teknologen Christer Persson, som härom året fick pris för sin miljövärdroman Drakdödaren. Citatet är närmast hämtat från Skånes naturskyddsförenings årsbok. Perssons yttrande utlöstes över den strandförstörelse som Skånska cement och Kockums vållat i sydsverige. I Östergötland har vi under sommaren 1972 bevittnat en markförstörelse som förmodligen, ja med allra största sannolikhet, kommer att gå till naturvårdshistorien som en av de mera allvarliga. Den s k Yxstad strand med sina orkidémängder måste nämnas i främre rummet när nyodling i modern tid blir ämne för diskussion. Uppodlingen är och må förbli oförlätlig.

Det var alltså i somras som personal vid Tåkerns fältstation slog larm om att ärna vid Yxstad strand innanför Källstadviken höll på att odlas upp. En inventering, en för framtiden värdefull dokumentation av den särpräglade vegetationen, sattes genast igång. Den glest marvuxna tallskogen hade redan fällt när undersökningen påbörjades. Längs med vassen hade diken grävts och dräneringsrör lagts ut. Efter täckdikesgrävning, röjning och bränning sattes plogen i jorden. Därmed var en epok slut och växterna försvann.

Naturvårdsområde

På den topografiska kartan i skala 1:50 000 över bl a Tåkernområdet står Yxstad strand markerat som naturvårdsområde. Från den 20 juni 1917 var området fridlyst - men inte mot uppodling visar bestämmelserna!

Den nuvarande ägaren av Yxstad strand begärde 1964 hos länsstyrelsen att få odla upp sin mark vid Tåkernstranden. Marken hade då med tiden avsevärt förändrats. Betesdriften hade upphört och det rika fågellivet, som följande utgjorde fridlysningsmotivet, var inte som förr. Vadarlokalerna - spel- och häckningsplatser för bl a brushanar, större strandpipare och kärrsnäppor - började växa igen. Länsstyrelsen signalerade därför grönt ljus, tydligen märkligt omedveten om den skyddsvärda vegetationen.

Kort vegetationsbeskrivning

Den nu förstörda strandängen karaktäriserades vid en kalkkärrs- och fuktängsinventering 1969 som ett av de främsta, kanske rent av allra värdefullaste,

6
utmed hela Tåkern. De aktuella ängarna bestod dels av torr, stembunden mark, sk ör, dels av en fuktäng med hög kalkhalt. Längre utåt stranden övergick de mosaikartade fukt- och torrängselementen i ett lågstarrkärrbälte, för att sluta i en zon av högre starrarter och vass.

Kärringtand, kornfibbla och krypvide dominerade bilden. På de torrare platserna träffade man bl a krissla, jordtistel och darrgräs. På den kalkrika fuktängen blomade om våren stora sammanhängande bestånd av majviva - en förekomst som måste betraktas som en av de rikaste i Östergötland. En kvarleva från ett av Östersjöns utvecklingsstadier, de små sumpmaskrosorna, blomade också och får inte förglömmas i uppräknigen.

Ändå var det främst de ymniga förekomsterna av de båda orkidéarterna honungsblomster och flugblomster som gjorde stranden så attraktiv. Ängsnyckel och tvåblad var andra orkidéer som under uppodlingen plöjdes ner.

Skärgårdshäallar före känsliga orkidéängar

Tåkerns fältstation har sedan många år arbetat för skydd av sjöns värden. När så grävskoporna upptäcktes slogs genast larm till länsstyrelsens naturvårdssektion.

- Det är för sent, vi kan inget göra, sades det från ansvarigt håll. Arbetsbördan vid sektionen var stor. Pågående skärgårdsprojekt, nog så lovvärda, prioriterades för tillfället före Tåkerns orkidéängar.

Ändå framstår uppodlingen av Yxstad strand som ett hån mot den ideella naturvården som sedan länge pekat på skyddsvärdet genom inventeringar som publicerats. Den förkastliga uppodlingen av Yxstadängarna borde kunnat hindras. En klar vändning i de professionella naturvårdarnas politik har också senare spårats. Man har insett att det brådskar.

P-O Swanberg känner igen situationen

Naturfotografen och författaren Per-Olof Swanberg känner igen situationen från sitt eget län, Skaraborgs. Där ligger Hornborgarsjön, i många avseenden en utvecklingsparallell till Tåkern.

- Trots den markanta omsvängningen på naturvårdsområdet efter naturvårdsverkets tillkomst får idéella, lokala krafter sättas in för att grundligt röja väg i de flesta avseenden. Satsningen på Hornborgarsjön har möjliggjorts just genom grundläggande lokala initiativ och oavbrutet arbete, säger Swanberg. - I botten för värderingarna ligger djupgående utredningar beträffande sjösänkningars verklighetsfrämmande ekonomiska bärighet, tillägger han och fortsätter:

- Även jag är mån om Tåkern och har föredan för omkring 25 år sedan i skrift protesterat mot spekulativ torrläggning som markägare då planerade bl a genom invallningar vid Väversunda. Arbetet vid Hornborgarsjön är hittills bara utredningspraktiskt och strävar till att nå tillämpbara metoder för restaurering av förstörda sjöar. Det kan gälla såväl svenska som utländska. Det är alltså viktig forskning även för - som vi hoppas - kommande

skötsel av Tåkern.

P-O Swanberg i Skara vet vad det vill säga att gå i polemik med myndigheter. Hans målmedvetna och massiva insats visar också att försöken kan krönas med framgång.

-Det får inte gå med Tåkern som det gått med Hornborgarsjön. Det ska i efterhand inte behöva satsas miljoner för att bota onödigt uppkomna skador. Detta särskilt i en tid då man l ä g g e r n e r redan odlad jord.

Vegetationsanalys, juni 1972. Arbetsmet

På ängarna vid Yxstad lades sex analysrutor ut på den delvis svedda marken. Rutorna nätte en gång en meter. De fördelades så att de täckte samtliga typer av växtsamhällen, från den torra hagmarksfloran till den våta lågstarrmaden innan för sjöns höga vassbälte.

Torräng

Äng av hagmarkstyp med prästkrage (*Chrysanthemum leucanthemum*), krissla (*Inula salicina*), jordtistel (*Cirsium acaule*), revfibbla (*Hieracium auricula*), kattfot (*Anaphalis dioica*) och gulmåra (*Galium verum*) m fl. Klapperstenar mellan de gröna tuvorna.

Kalkfuktäng

Fuktiga brunmossor underst. Gröna, torra tuvor uppbyggda av blåtåtel (*Molinia coerulea*), käringtand (*Lotus corniculatus*), kornfibbla (*Scorzonera humilis*) och krypvide (*Salix repens*). På tuvorna även darrgräs (*Briza media*). Mellan de gröna tuvorna mer fuktigt med tydligt kalkinkrusterad brunmossor. I kalkfuktängen rikligt med honungsblomster (*Herminium monorchis*) - i 1 000-tal samt resliga, på sina håll upp till 30 centimeter höga flugblomster (*Ophrys insectifera*). Även stora sarmanhängande bestånd av majviva (*Primula farinosa*). Strandmaskrosor (*Taraxacum palustre*: *Suecicum* och *Balticum*).

Strandregionen

Ett lågstarrkärrbälte med lågvuxen vass (*Phragmites communis*), kärrstjärnblomma (*Stellaria palustris*), plattstarr (*Carex disticha*), ängsruta (*Thalictrum flavum*) och gul svärdslilja (*Iris pseudacorus*).

Provytorna

Ruta 1: Plant läge. Bottenskiktet upptorkat. Klapperstenar.

Ruta 2: Plant läge. Heltäckande mosslager med dominerande husmossa (*Hylocomium splendens*), *Mnium* sp. Förnatäckning: 90 procent.

Ruta 3: Sluttar mot SW. Mosstäckning: 50 procent. Förnatäckning: 80-90 procent. (Se utbredningskarta, fig 1).

Ruta 4: Plant läge. Mosstäckning: 60 procent. (Se utbredningskarta, fig 2).

Ruta 5: Plant läge. Mosstäckning: 90-100 procent. Förnatäckning: 80-90 procent.

Ruta 6: Plant läge. Mosstäckning: 90-100 procent. Förnatäckning: 80 procent.

Växtförteckning Yxstads strand den 15, 16, 27 och 28 juni 1972

När inventeringen påbörjades den 15 juni hade redan, som tidigare påpekats, tallskogen fällts och vegetationen sargats allvarligt. Förteckningen, som upptar ett 120-tal arter, gör inte, som brukligt är att poängtera vid upp-
rättande av växtförteckningar, några anspråk på fullständighet. Kartlägg-
ningen av mossor är särskilt bristfällig. Inventeringsområdet består av en
ca 150 x 250 meter stor yta.

Fanerogamer

<i>Acer platanoides</i>	lön
<i>Achillea millefolium</i>	röllika
<i>Alchemilla</i> sp	daggkåpa
<i>Alnus incana</i>	gråal
<i>Alopecurus pratensis</i>	ängskavle
<i>Anaphalis dioica</i>	kattfot
<i>Anemone silvestris</i> (odlad)	tovsippa
<i>Angelica silvestris</i>	strätta
<i>Anthriscus silvestris</i>	hundloka
<i>Anthyllis vulneraria</i>	getväppling
<i>Arrhenatherum pubescens</i>	luddhavre
<i>Betula pubescens</i>	björk
<i>Briza media</i>	darrgräs
<i>Calamagrostis epigeios</i>	bergrör
<i>Cardamine pratensis</i>	ängsbräsma
<i>Caltha palustris</i>	kabbeleka
<i>Carex disticha</i>	plattstarr
<i>Carex elata</i>	bunkestarr
<i>Carex ericetorum</i>	backstarr
<i>Carex flacca</i>	slankstarr
<i>Carex hirta</i>	buskstarr
<i>Carex nigra</i>	småstarr
<i>Carex panicea</i>	hirsstarr
<i>Carex vesicaria</i>	blåsstarr
<i>Carum carvi</i>	kummin
<i>Centaurea jacea</i>	rödclint
<i>Cerastium caespitosum</i>	hönsarv
<i>Chrysanthemum leucanthemum</i>	prästkra
<i>Cirsium acaule</i>	jordtistel
<i>Cirsium palustre</i>	kärrtistel
<i>Comarum palustre</i>	kråklöver
<i>Crataegus monogyna</i>	hagtorn
<i>Dactylis glomerata</i>	hundäxing

<i>Dactylorhiza incarnata</i>	ängsnyckel
<i>Equisetum arvense</i>	åkerfräken
<i>Festuca pratensis</i>	ängssvingel
<i>Filipendula ulmaria</i>	älgräs
<i>Fragaria vesca</i>	smultron
<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
<i>Galeopsis speciosa</i>	hampdån
<i>Galium aparine</i>	snärjmåra
<i>Galium boreale</i>	vitmåra
<i>Galium palustre</i>	vattenmåra
<i>Galium verum</i>	gulmåra
<i>Geranium robertianum</i>	stinknäva
<i>Geum rivale</i>	humleblomster
<i>Herminium monorchis</i>	honungsblomster
<i>Hieracium pilosella</i> (Auricula)	gråfibbla (revfibbla)
<i>Hieracium umbellatum</i>	flockfibbla
<i>Hieracium vulgatum</i>	hagfibbla
<i>Hypericum perforatum</i>	äkta johannesört
<i>Inula salicina</i>	krissla
<i>Iris pseudocorum</i>	gul svärdsilja
<i>Juniperus communis</i>	en
<i>Leontodon hispidus</i>	sommarfibbla
<i>Linum catharticum</i>	vildlin
<i>Listera ovata</i>	tvåblad
<i>Lotus corniculatus</i>	käringtand
<i>Luzula multiflora</i>	ängsfryle
<i>Lycopus europaeus</i>	strandklo
<i>Lysimachia thyrsoiflora</i>	topplösa
<i>Lysimachia vulgaris</i>	videört
<i>Matricaria inodora</i>	baldersbrå
<i>Medicago lupulina</i>	humlelusern
<i>Medicago sativa</i>	blålusern
<i>Mentha aquatica</i>	vattenmynta
<i>Milium effusum</i>	hässlebrodd
<i>Molinia coerulea</i>	blåtåtel
<i>Myosotis arvensis</i>	åkerförgätmigej
<i>Myosotis palustris</i>	äkta förgätmigej
<i>Ononis hircina</i>	stallört
<i>Onopordum acanthium</i>	ulltistel
<i>Ophrys insectifera</i>	flugblomster
<i>Phragmites communis</i>	vass

<i>Pinus silvestris</i>	tall
<i>Pisum arvense</i>	gråärt
<i>Plantago media</i>	rödkämpar
<i>Poa compressa</i>	berggröe
<i>Poa pratensis</i>	ängsgröe
<i>Polygala amarella</i>	rosett-jungrulin
<i>Populus tremula</i>	asp
<i>Potentilla anserina</i>	gåsört
<i>Potentilla erecta</i>	blodrot
<i>Potentilla reptans</i>	revfingerört
<i>Primula farinosa</i>	majviva
<i>Primula veris</i>	gullviva
<i>Prunella vulgaris</i>	brunört
<i>Prunus padus</i>	hägge
<i>Pyrola rotundifolia</i>	vitpyrola
<i>Ranunculus auricomus</i>	maj-smörblomma
<i>Ranunculus repens</i>	rev-smörblomma
<i>Rhamnus cathartica</i>	getapel
<i>Rhamnus frangula</i>	brakved
<i>Rosa dumalis</i>	nyponros
<i>Rubus saxatilis</i>	stenbär
<i>Rumex sp</i>	skräppa
<i>Salix cinerea</i>	gråvide
<i>Salix myrsinifolia</i>	svartvide
<i>Salix repens</i>	krypvide
<i>Satureja acinos</i>	harmynta
<i>Scorzonera humilis</i>	kornfibbla
<i>Serratula tinctoria</i>	ängsskära
<i>Silene cucubalus</i>	smällglim
<i>Sorbus aucuparia</i>	rönn
<i>Sorbus intermedia</i>	oxel
<i>Stellaria palustris</i>	kärrstjärnblomma
<i>Succisa pratensis</i>	ängsvädd
<i>Taraxacum palustre</i>	sumpmaskros
<i>Thalictrum flavum</i>	ängsruta
<i>Trifolium pratense</i>	rödklöver
<i>Trifolium repens</i>	vitklöver
<i>Tussilago farfara</i>	tussilago
<i>Urtica dioica</i>	brännässla
<i>Valeriana officinalis</i>	läkevänderot
<i>Valeriana sambucifolia</i>	vänderot

Veronica chamaedrys	te-veronika
Vicia cracca	kråkvicker
Viola stagnina	strandviol
Mossor (Bryophyta)	
Ctenidium molluscum	kalk-kammosa
Drepanocladus revolvens	praktmossa
Hylocomium splendens	husmossa
Pleurozium schreberi	väggmossa
Rhytidiadelphus triquetrus	kransmossa

VEGETATIONSANALYS Yxstadsstrand

<u>Arter</u>	<u>Rutor</u>	1	2	3	4	5	6	<u>Täckningsgrader</u>
Achillea millefolium	-	-	-	-	+	-	-	+ enstaka
Anaphalis dioica	-	-	-	-	+	-	-	1 mindre än 1/16 av provytan
Angelica silvestris	-	-	-	-	-	-	+	2 1/16 - 1/8
Anthyllis vulneraria	-	+	-	-	-	-	-	3 1/8 - 1/4
Betula pubescens (ung pl)	-	+	-	-	-	-	-	4 1/4 - 1/2
Biza media	+	-	1	-	+	-	-	5 1/2 av provytan eller mer
Carex ericetorum	-	-	-	-	-	+	-	5+ praktiskt taget hela provytan
C flacca	-	-	3	4	3	-	-	
C panicea	5	3	3	1	-	-	-	
C sp	-	-	-	-	-	-	+	
Centaurea jacea	+	-	-	-	-	+	-	
Chrys. leucanthemum	-	-	-	1	-	-	-	
Cirsium acaule	-	-	-	1	-	-	-	
Galium boreale	2	-	2	1	-	-	-	
G palustre	-	-	-	-	-	-	+	
G verum	-	-	-	-	-	-	+	
Herminium monorchis	-	1	-	+	3	-	-	
Hieracium pilosella (Aur.)	-	-	-	+	-	-	+	
Inula salicina	-	-	2	-	+	-	-	
Juniperus communis	-	-	-	+	-	-	-	
Lotus corniculatus	+	3	5	2	-	4	-	
Medicago lupulina	-	-	+	-	-	-	-	
M sativa	-	+	-	+	-	-	-	
Mentha aquatica	1	-	-	-	-	-	-	
Molinia coerulea	2	3	2	2	2	2	-	
Ophrys insectifera	-	+	-	+	-	-	-	
Pinus sivestris	-	3	-	1	+	-	-	
Plantago media	-	+	+	+	-	-	-	
Poa compressa	-	-	-	+	-	-	-	
P pratensis	-	-	+	+	-	-	-	
Potentilla anserina	1	-	-	-	-	-	-	
P erecta	4	1	1	1	2	1	-	
Primula farinosa	-	+	-	1	5	-	-	
Prunella vulgaris	+	+	+	+	-	-	-	
Ranunculus acris	-	-	-	-	-	-	+	
Salix repens	-	5	5+	4	-	5	-	
Scorzonera humilis	5	4	1	+	1	1	-	
Sorbus intermedia	-	-	+	-	-	-	-	
Succisa pratensis	-	-	+	-	3	1	-	
Taraxacum vulgare	-	-	-	-	-	+	-	
T palustre	+	+	+	-	+	-	-	
Trifolium pratense	-	-	-	1	-	-	-	

Memento mori

UTBREDNINGSKARTOR YXSTAD STRAND 1972

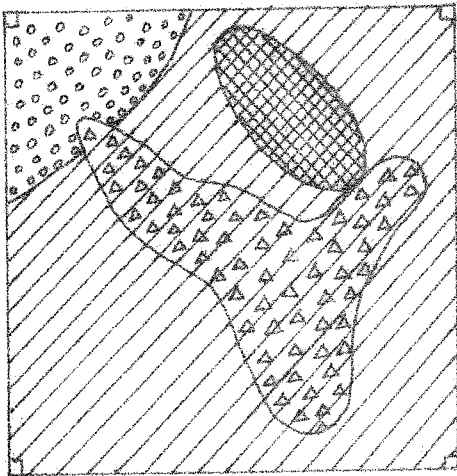
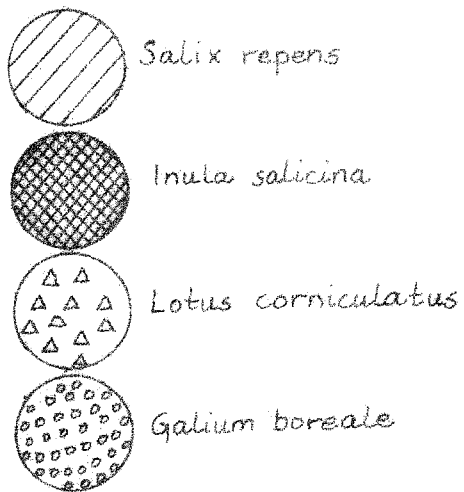

Fig. 1

Ruta 3

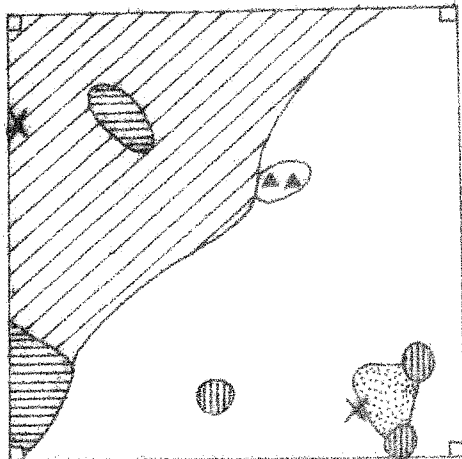
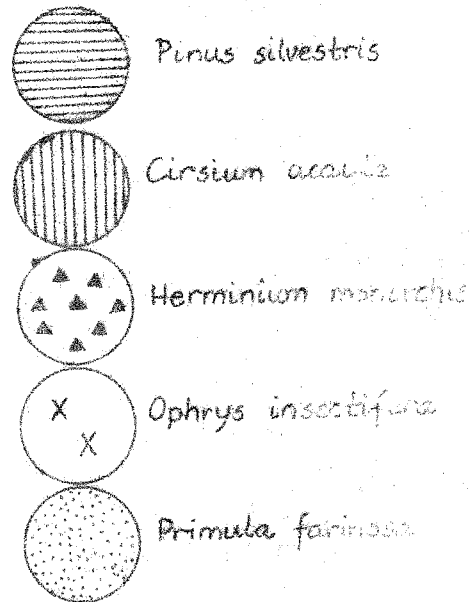

Fig. 2

Ruta 4

SKÄGGMESEN NY HÄCKFÅGEL I TÅKERN av Gunnar Björkman

Mot kvällningen den 29 juni 1972 iaktogs i sydvästra delen av Tåkerns stora vassfält sex årsungar av skägges (Panurus biarmicus). Fågglarna var varmt ockragula med något ljusare undersida. Det gula ögat med svart pupill kantades av en svart mask, som sträckte sig ned mot den svagt orange näbben. Den ihoplagda vingen bar nerifrån räknat färgerna vitt, rödbrunt, svart och gulvitt. Den långa stjärten var kantad svart och från nacken och ned mot övergumpen sträckte sig ett kolsvart ryggband. De relativt kraftiga benen var mörka.

Ungfågglarna var orädda och rörde sig länge runt observatörerna medan de lät höra sina "plingande" läten. Vid solnedgången drog de iväg i vassen.

Skäggesens bakgrund

Skäggesen anträffades i Sverige för första gången så sent som 1965. Det var i Hammarsjön i Skåne. År 1966 konstaterades en misslyckad häckning på samma plats och arten hördes även vid Krankesjön. Året efter sågs sex exemplar vid Halmstad och likaså sex exemplar vid Karlskrona (en ringmärkt). Åren 1968 och 1969 iaktogs den på några platser i Skåne, men 1970 sågs endast en hanne under hösten. Skäggesens uppträdande vid Tåkern c:a 300 km ytterligare mot norr är mycket intressant men däremot inte alldeles oväntad. Under flera års tid har medarbetare vid fältstationen varit "vakna" för arten. Biotopen vid sjön har förefallit idealisk.

Arten har sitt egentliga utbredningsområde syd och sydost om Sverige men ett mycket splittrat utbredningsmönster. Vilket beror på att den hela tiden är bunden till stora vassområden. Arten förefaller allmänt sett vara på tillbakagång till följd av omfattande biotopförstöring. Dess uppträdande i Tåkern kan därför synas märkligt, men är samtidigt förklarligt. Brist på häckningslokaler kan ha utlöst vandringar. Arten lär annars vara stationär.

Den 30 juni iaktogs återigen ungfågglarna. Av deras uppträdande att döma verkade de vara relativt nyutflugna. Ingående studier av utseende och beteende kunde göras.

Ringmärkning.

Den 1 juli spändes fem slöjnet upp i vassen där skäggesarna iakttogs. Nästan omgående ett exemplar. Det visade sig vara en vuxen hona med mycket sliten dräkt, speciellt stjärten. Hon hade en präktig ruvfläck och en ny kull misstänktes. Honan var gråare i nyansen än ungfågglarna och saknade det svarta bandet på ryggen. Runt ögat hade hon blott en svart kant och stjärten var i motsats till ungfågglarnas vitkantad. Trots upprepade försök lyckades det inte att fånga någon mer skägges.

Beteende.

Den 18 juli sågs förutom de sex årsungarna, som nu var mera spridda, två vuxna hannar. De jagade varandra kors och tvärs över vassen i vad som föreföll vara en revirstrid.

Den 24 juli hördes på en lokal enstaka skäggesar. Plötsligt. Plötsligt placerade sig en hanne alldeles intill observationsplatsen. Den var uppenbarligen på näringssök. Efter några sekunder flög den till en plats c:a 30 m in i vassen och återkom efter någon minut. Proceduren upprepade sig flera gånger. Förmodligen matade han i ett bo, eftersom han sågs flyga till samma plats hela tiden. Ytterligare en hanne satte sig vid ett tillfälle alldeles intill den förste. De fanns på samma vassstrå i närheten av oss någon minut varefter nykomlingen försvann bort över vassen medan den förste fortsatte sin pendelflygning. Någon hona sågs inte vid tillfället. Vid ett besök en vecka senare visade sig inte något exemplar.

Sammanfattning.

Sammanfattningsvis kan sägas, att åtminstone ett par skäggesar genomförde lyckad häckning, med sex utflugna ungar. Förmodligen lades ännu en kull som kläcktes. Om denna blev flygg är oklart. Möjligen häckade ännu ett par av revirbeteenden att döma.

Avslutningsvis kan nämnas att under vintersäsongen har upp till 15 exemplar av arten setts samtidigt vid sjön.

GRÅHAKEDOPPINGEN I TÅKERN 1972 av Christer Elderud

År 1950 angav Bertil Öhrn i boken Omberg och Tåkern gråhakedoppingen (*Podiceps griseigena*) som sällsynt häckande i vassbältets glesare delar och ej årsviss. Denna situation för arten finns det med tillgång till det bristfälliga material som föreligger ingen anledning att revidera för hela 1950- och 1960-talen. I Tåkerns fältstations rapporter redovisas ingen enda observation av gråhake under åren 1965 - 68. År 1969 sågs ett exemplar i september. Med denna bakgrund kommer ökningen som omvittnas 1970 som lika oväntad som oförklarad.

Expansion

Om ökningen till 1970 var kraftig så måste den fortsatta expansionen i Tåkern betecknas som närmast explosionsartad. Från 1971 finns en lång rad observationer och under 1972, då arten ägnats särskild uppmärksamhet, var gråhakedoppingen talrik i västra och nordvästra sjödelen. Förutom i "basområdet" (se karta) har gråhakarna iakttagit på flera andra lokaler.

Beteende

Under inventeringar i början av maj månad avlyssnades "massspel" från gråhakedoppingar utefter västra stranden. Det var vid dessa tillfällen fråga om "växelsång" mellan åtta - tio exemplar med olika positioner i vegetationshavet. Området vid västra Tåkernstranden har en mycket bred vasszon mot öppet vatten. Den genomkorsas av kanaler och bryts här och var av öppna klarytor, varierande i storlek. Gråhakarna i Tåkern syns välja revir som dels omfattar öppet vatten, dels gränsar mot täta bestånd av bladvass (dominerande), kaveldun och säv. Dessa betingelser fanns även under gråhakens "lågkonjunktur" i sjön och lämnar följaktligen ingen förklaring till artens ökning.

Väderförhållandena under de imponerande konserterna i maj var alltid desamma: Det var klart, eller så gott som klart, vinden var obetydlig eller svag och temperaturen på kvällarna höll sig omkring 20 grader. Spelet var mycket begränsat i tid och pågick ivrigast under och strax efter solnedgången, varefter intensiteten hastigt sjönk. Under besök vid andra tider på dygnet hördes visserligen gråhakarna, men aldrig med ihållande spel och alltid endast i enstaka exemplar.

Antal

Gråhakedoppingen i Tåkern är alltså en knuten speciellt till området i väst och nordväst. Dessutom finns en koncentration söder om detta huvudområde. Inom primärzonen har antalet par 1972 varit ca 20. Tillräknas sedan övriga gråhakepar torde den totala stammen uppgå till minst mellan 25 och 30 par.

BRUNA KÄRRHÖKEN I TÅKERN 1972 av Ture Persson

De första bruna kärrhökarna (*Circus aeruginosus*) observerades i Tåkerns sydvästra del den 31 mars. Den 9 april iaktogs flera par i flyktlekar och den 12 april sågs en hona sysselsatt med bobyggnad i nordvästra sjödelen.

Under första tiden efter ankomsten ses kärrhökarna flitigt på vingarna och deras visslande läte hörs ofta. Revirhävandet syns tidigt och andra kärrhökar och kråkor drivs undan. Mellan närboende par syns annars en sorts väpnad neutralitet råda. Paren bor ganska väl utspridda över sjöns väldiga vassyta. Minsta avstånd mellan bon har uppgått till ca 200 meter.

Vattendjupet i Tåkern är ringa men vassen står tät, varför det är svårt att besöka boplatser. Ställena har i de flesta fall lokaliserats under april, men några kontroller har inte gjorts förrän i juni, efter kläckningen. Den sker följande vecka den första veckan i juni och ungarna är flygga ca en månad senare.

Antalet par i sjön var för året 35. Åtta bon har påträffats och 25 ungar ringmärkts. Medeltal ungar per bo blir därmed 3,1 och reproduktionen har förbättrats från föregående säsong. Vid flera boplatser som inte besökts har tre-fyra ungfåglar iakttagits. Även om något par misslyckats med häckningen torde antalet flygga ungfåglar närma sig hundratalet.

Bona har i regel en storlek om 60 gånger 60 centimeter och en höjd av ca 30. Höjden över vattnet brukar vara två-tre decimeter, men bon byggda direkt på vattnet har påträffats. Kärrhöken varnar intensivt nära boplatserna men går aldrig till angrepp.

De vuxna fåglarnas dräkter visar mycket stor variation. Det går därför ofta snabbt att skilja olika individer. Hanarna varierar mest, från ett i det närmaste honlikt utseende till exemplar med helt blåvit buk, inte olikt blå kärrhök.

Den ljusaste hanen från 1971 återkom inte i år, men en i det närmaste lika ljus intog, liksom förra våren, sitt revir vid Väfversunda.

Trots ett gott häckningsresultat under 1971 har under 1972 ytterst få unga hanar syns till. Det styrker teorin om att dessa hanar stannar kvar på övervintringslokalerna under sin första sommar.

Årets sista bruna kärrhök, en ungfågel, sågs den 1 oktober.

BRUNA KÄRRHÖKEN I TÄKERN 1972 - en sammanställning av Ture Persson

Bo nr	Område	Par et no- terat	Dräkt hane	Dräkt hona	Ring- märkta ungar
1	NW	12/4	Utfärgad, ljus brun buk	Stora vita fält på ving- översidan	
2	SW		Utfärgad, ljus brun ryg	Vitt huvud o hals, vita kinder	
3	SW		Vit halsring, blå- vita vingfält		
4	NW		Utfärgad	Vita vingknogar	
5	SW	14/4	Utfärgad	Vitt huvud o vingframkant	
6	SW		Utfärgad		
7	SW		Utfärgad		
8	SW		Utfärgad, mörkbrun buk		
9	SW		Utfärgad, vit hals	Stora vita fält	
10	NE	16/4	Ung, vit vingframkant	Vitt huvud	
11	NE		Utfärgad, smala grå vingfält	Vitt huvud o vingframkant	
12	SW	19/4	Utfärgad, choklad- brun buk	Vitt huvud o halsparti	
13	SW		Utfärgad, smala grå vingfält	Stora vita fält på ving- översidan	
14	SE		Utfärgad		
15	SE	20/4	Utfärgad		
16	SE		Utfärgad, blåvita vingfält	Vit vingframkant, grå stjärt	
17	SE		Utfärgad, vit stjärt- rot, vita vingveck	Vit vingöversida, grå- brun buk	3
18	SE		Utfärgad, vit stjärt- rot	Vita vingveck, gulvitt huvud	
19	NE	21/4	Utfärgad, blågrå vingfält	Vitt huvud o vingfran- kant	4
20	NE		Utfärgad	Vit fläck vid vingknogen	1
21	NE		Utfärgad, vita ving- veck	Vitt huvud	4
22	NE		Utfärgad		
23	NW		Utfärgad	Gulvitt huvud	
24	NW		Utfärgad	Vitt huvud, vit ving- översida	3
25	SE	23/4	Utfärgad, gråvit stjärt	Vitt huvud, vitt band över vingen	4

Bo nr	Område	Paret no- terat	Dräkt hane	Dräkt nona	Ring- märkta ungar
26	SE	23/4	Utfärgad mycket blek	Vitt huvud o vita vingfält	3
27	NW		Utfärgad	Helt brun	
28	NW		Svarta grå fält på vingöversidan		
29	NW		Utfärgad		
30	SW		Blåvit buk	Vitt huvud	3
31	NE	26/4	Utfärgad, vit stjärt- rot	Vit ving framkant	
32	NE		Utfärgad, grå stjärt	Gulvitt huvud, vita vingveck	
33	NE		Utfärgad, blåvita vingfält	Vita vingveck	
34	SW	3/5	Blågrå vingfält, brun mitt på hjässen		
35	SE	10/5	Utfärgad, ljusgrå stjärt, vit hals- ring		

RÖRDROMSINVENTERINGEN I TÅKERN 1972 av Ture Persson

Inventeringen av rördrom (*Botaurus stellaris*) har fortsatt under 1972.

Vid vårdagjämningen fanns en stor vak vid Mjölnaån med mängder av simfågel. Den 26 mars sågs knölsvanar innanför vassarna lite varstans, men is fanns kvar ute på sjön. Den 31 mars hördes de första rördromarna tuta i Tåkerns sydvästra del. En av dem hade mycket hes stämma och lät bara höra tre stötar åt gången. Den 9 april hördes från två skilda observationsplatser fyra rördromar och flertalet kan vid denna tid anses ha anlänt.

Inventeringen har som tidigare skett med hjälp av kompass från minst två observationsplatser. Två besök på varje punkt är också ett minimum för att man säkert ska kunna bestämma ett revir. Genom att uppföra plattformar har man i de bredaste vassarna säkrare kunnat pricka in fåglarna.

Rördromen är som de flesta känner till en art som hörs ofta men syns mera sällan. När de just anlänt kan man dock se både tre och fyra i luften i samband med parbildningen. Nästa period då de flitigt är på vingarna blir under den tid när ungarna matas. Då dessa är nykläckta kommer honan på täta besök, men efterhand kan det dröja flera timmar innan tillräckligt med föda insamlats. Rördromen flyger nu i vasstoppshöjd och undgår lätt upptäckt. Fisket bedrivs vanligen bland starren nära stranden.

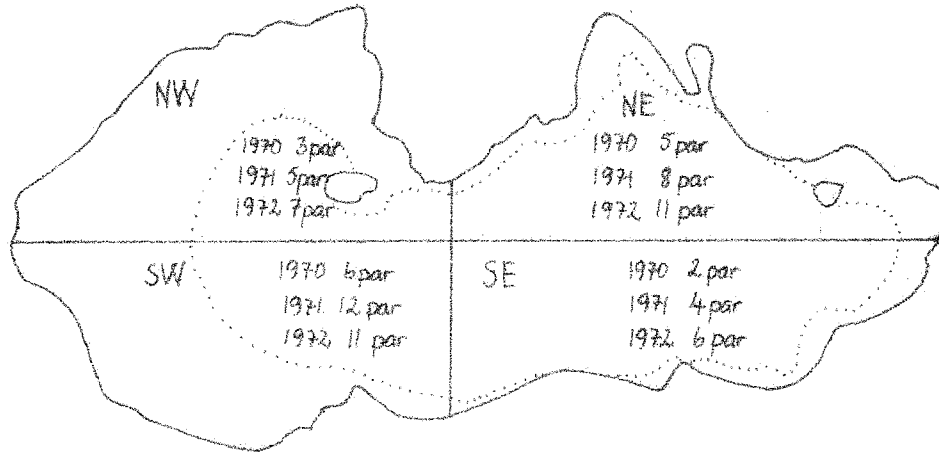
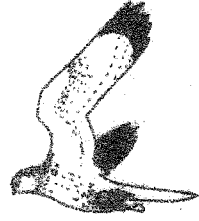
Trots ivrigt letande har inga bon påträffats under året. Boflygningar har konstaterats i minst fem fall. Vi hinner med nuvarande tillgång på inventerare bara kontrollera ett fåtal platser, eftersom såväl observation som boletning i vassarna är synnerligen tidskrävande.

På en lokal matade två honor mycket nära varandra i ett vassparti där endast en hane höll revir. Detta tyder på polygami, som ju lär förekomma hos arten.

Under 1972 tutade 44 olika hanar, vilket är en klar ökning från föregående år då 37 ex konstaterades. Beträffande frekvensen under spelet kan nämnas att en hane hördes 16 gånger på en timma. Antalet stötar varierade mellan fyra och fem. Tutande rördrom hördes sista gången den 2 juli.

Resultatet av årets undersökning jämfört med närmast tidigare inventering visas på kartan på nästa sida.

BRUN KARRHÖK 1970-72

RÖRDROM 1971, 1972

- SPELANDE HANE 1971
- SPELANDE HANE 1972

GÄSSEN VID TÅKERN av Bo Fahlander

"19 mars 1899. På resa från Tåkern syntes denna dag stora skaror af vallgäss, som slogo ner på åkrarne i Nässja och Örberga socknar, där de sedan långt tillbaka i tiden haft sitt tillhåll under vårflyttningarne. En gammal odalman, August Larsson i Östnässja, nu 75-årig, berättade mig att han på de ställen jag idag såg gässen redan i sin barndom skjutit vallgäss från bakhåll, då de från sina nattplatser i Tåkern och Vettern om morgnarne flugit upp på åkrarne." (WA Engholm 1902)

Denna uppsats redovisar de olika gåsarternas uppträdande i Tåkernbygden. I vissa fall görs tillbakablickar över stammarnas storlek i Östergötland och landet i övrigt och över kända observationer från förr och nu. Till grund för anteckningarna ligger främst uppgifter ur Vår fågelvärld 1945-72, Våra fåglar i Norden, WA Engholms skrifter från 1896 och 1902 samt Förteckning över Sveriges fåglar, sjätte upplagan, 1970. Därtill givetvis också Tåkerns fältstations egna undersökningar och observationer.

Engholms notis i det inledande citatet är intressant så till vida, att den lämnar klar bekräftelse på, att Tåkernbygden från åtminstone 1830-talet var rastplats för sädgäss (vallgäss). I detta urgamla jordbruksdistrikt är det emellertid troligt, att gässen rastat i århundraden på flyttningen till och från häckplatserna i norr. Sädgås (*Anser f fabalis*)

Till skillnad från tidigare inventeringar har Tåkerns fältstation under 1972 studerat på vilka grödor sädgässen föredrar att rasta. Därvid har fyra avgränsade områden undersökts. Vid 33 tillfällen under våren noterades gässens förekomst på viss typ av underlag, varvid följande ungefärliga fördelning konstaterades på totalantalet gäss:

Plöje	30 %	Vete	30 %	Potatis	3 %
Stubb	30 %	Övrig stråsäd	3 %	Raps	3 %

Tabellen nedan är en jämförelse mellan förekomsten av sädgäss under vår- respektive höststräcket under tre år:

<u>Våren</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>
Ankomstdatum	27/3	20/3	17/3
Sträcktopp	21/4	18/4	26/3 20/4 ^{x)}
Sista vårobservation	18/5	7/5	2/5
Max antal	1 500	1 850	1 950
<u>Hösten</u>			
Ankomstdatum	1/9	7/9	15/9
Sträcktopp	21/10	5/11	10/11
Sista höstobservation	1/11	12/11	20/11
Max antal	2 600	6 000	4 000

x)Köldperiod i mitten av april utlöste kraftigt utsträck (jfr Medd fr TÅ 7/71)

Spetsbergsgås (*Anser fabilis brachyrhynchus*)

Den enda hittills kända observationen av spetsbergsgås från Tåkernområdet och fö även från Östergötland finns redovisad i Tåkerns fältstations meddelande nr 7. Det var nämligen den 4 november 1971 som ett exemplar av arten sågs i en flock om ca 4 000 sädgäss vid Hygnestad (I Taberman). En overifierad observation gjordes även hösten 1969. I förteckning över Sveriges fåglar finns observationer av spetsbergsgås från 19 av de 31 zoner, som publikationen indelar landet i.

Grågås (*Anser anser*)

Under 1972 konstaterades för första gången häckning av arten i Tåkern. Den 17 juni sågs en kull ungfåglar tillsammans med föräldrar. Misstanke att häckning skulle ske väcktes redan på våren då åtskilliga grågäss noterades. Den 21 maj räknades t ex 204 ex i flock vid Ramstad. Det var också ungefär det antal, som uppehöll sig i häckningsterrängen i de stora vassarna hela sommaren. Möjligen häckade flera par utan att upptäckas.

Under förra hälften av 1800-talet fanns grågåsen bl a längs Östersjöskusten. Från mitten av förra seklet finns t ex häckningsuppgifter från Bråviken (CW Lundborg).

I Danmark bor grågåsen huvudsakligen i färskvatten och i de mer eller mindre igenväxta kärrmarkerna. Sannolikt är det också från hinsidan Sundet vi en gång i tiden fått den inlandsstam som förr i större utsträckning haft hemvist och trivsel i sydsvenska sjöar, framför allt i Skåne och Småland. I det förstnämnda landskapets på invatten rika nordöstra delar fanns grågåsen sålunda flerstädes under hela 1800-talet. Men parens mängd tunnade ut mot århundradets slut, och 1904 säger CA Westerland att häckning endast undantagsvis förekommer." (Våra fåglar i Norden, Lindahl mfl)

Grågås har på sina håll utplanterats, men enligt vad som känt aldrig i Tåkern. Åren 1953-54 uppskattades den totala stammen i landet till 200 à 300 par. (Förteckning över Sveriges fåglar, 1970).

Bläsgås (*Anser a albifrons*)

Ingen notering av arten under 1972 i Tåkernbygden. Det är dock troligt, att bläsgäss förekommit med tanke på de tendenser som bl a redovisas i Meddelande nr 5 från Tåkerns fältstation 1969. Då sågs 30, 2, 15 resp 2 ex av arten vid detaljstudier av de stora sädgäsflockarna. Förteckningen över Sveriges fåglar (1970) säger angående bläsgåsen: "Har uppträtt allt talrikare i landet de sista 30 åren, sannolikt till följd av omläggning av flyttningsvägarna."

I Tåkerns fältstations meddelanden finns bläsgåsen antecknad 1968 - "i flockarna av sädgäss ingick vid flera tillfällen enstaka eller mindre sällskap av bläsgäss" 1969 jämför noteringarna ovan, 1970 (två ex i april) och 1971 (sju ex juv 7 april, ett ex ad 15 april, tre ex juv 20 april och två ex juv 4 november).

Iakttagen vid Bråviken före 1897 (Lundborg 1897). Två exemplar sedda i Linköping den 10 oktober 1852 (Aug Larsson). I "Omberg och Tåkern" (1950) anger Bertil Öhrn beträffande bläsgås: "Rastar sällsynt under vår- och höstflyttningen."

Fjällgås (Anser erythropus)

Den 15 oktober 1972 observerades ett juvenilt exemplar av fjällgås bland sädgäss vid Ramstad, som är beläget vid södra Tåkern. Ett exemplar sågs också den 14 april 1968 vid Kyleberg.

Den 6 september 1849 uppges en ungfågel av arten ha blivit skjuten i Motala ström vid Glan. Fjällgåsen är fö endast undantagsvis iakttagen i södra Sverige.

Snögås (Anser caerulescens)

I Förteckning över Sveriges fåglar (1970) är snögåsen, liksom kanadagåsen och stripgåsen, förda under rubriken "fåglar som ej, eller sannolikt ej, nått landet på naturlig väg."

Snögåsen är iakttagen vid Tåkern under 1971, dels i april, dels i oktober. I båda fallen sågs exemplaren tillsammans med sädgäss och försvann också samtidigt som dessa.

Stripgås (Anser indicus)

Den första kända noteringen av stripgås i Östergötland gjordes vid Mjölnaån, norra Tåkern, den 12 maj 1972, då ett exemplar sågs.

Om stripgåsen uppträtt spontant är den gäst från Östturkestan och Tibet. I flera fall har man emellertid kunnat visa att stripgåsen lämnat djurparker.

Prutgås (Branta bernicla sp)

Bland de ströfynd av prutgås som finns från inlandet är Tåkern representerad med det fynd av ett ex som gjordes 1886 (WA Engholm 1896).

Kanadagås (Branta canadensis)

En i Sverige och då även i Tåkern inplanterad art, som på många håll funnit sig väl tillrätta och under de senaste tio åren ökat. Stammen i landet uppskattades 1966 till ca 3 700 exemplar, varav 750 som häckande par. Hela populationen härstammar från två ägg som importerades till Hagenbecks i Hamburg på 1800-talet. Bengt Berg planterade in några av tysklandsgässen vid Wärnanäs i Kalmarsund 1930. Senare har åtskilliga utsättningar företagits upp till trakten av Umeå.

Stammen i Östergötland uppskattades 1966 till 25 ex, varav fyra häckpar. I Tåkern har kanadagåsen acklimatiserat sig t o m alltför väl, då man konstaterat, att den i viss utsträckning undantränger knölsvanen från reviren. Häckning förekom 1971 och 1972 på flera lokaler i sjön.

I en artikel i Nerikes Allehanda i november 1966 berättade framlidne fågelkännaren Erik Rosenberg om rapporter från flera håll av missbildade kanadagäss. Detta ansågs tyda på fara för okontrollerad inavel av kanske hela det nordiska beståndet.

SKRATTMÅSENS UTREDNING OCH NUVARANDE STATUS I TÅKERN

av Christer Elderud

"Denna fågel är icke uppgifven för Tåkern i ornitologiska kommittéens meddelande för år 1886. Jag såg den dock för första gången därstädes våren 1894. Jag har anledning tro, att skrattmåsen förekommit i Tåkern före detta år."

Citatet är hämtat från WA Engholms, Fågellifvet i sjön Tåkern (1896). Denna avhandling och den följande, Fågellifvet i och omkring sjön Tåkern (1902), är de äldsta som ger ett helhetsintryck om arterna i sjön. Från tider före Engholms anteckningar finns endast fragmentariska anteckningar. Under 1900-talet, fram till 1964 då Tåkerns fältstation konsekvent började samla material, har några få sammanställningar av genomgripande karaktär gjorts. Främst må nämnas Sjön Tåkerns fauna och flora (1929) med bl a undersökningarna om fågelfaunan somrarna 1908 och 1909. Bertil Öhrn svarar för boken Fågelsjöar (1940) m fl och en artlista i skriften Omberg och Tåkern (1950). Dessutom har t ex Bengt Berg och Folke Persson belyst sjöns fågelliv i olika former.

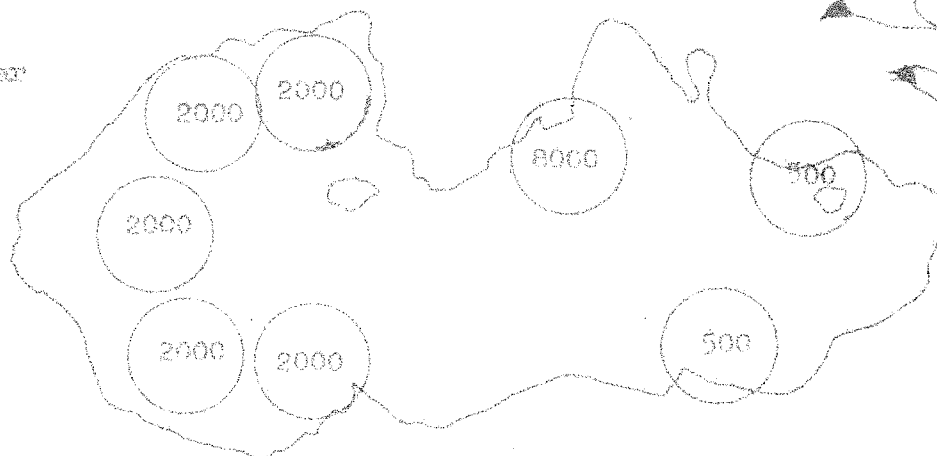
Denna tillbakablick på skrattmåsen (*Larus ridibundus*) utveckling baseras främst på ovan angivna källor.

Engholms antydan, att skrattmåsen fanns i Tåkern före 1894, grundas på ett samtal med en jägare, som uppger sig ha skjutit exemplar av arten några år tidigare. "Häraf vill synas att skrattmåsen före år 1894 häckat i sjön", skriver Engholm. Vad som menas med "före år 1894" kommer aldrig att exakt kunna bestämmas. Klart är emellertid att någon observation tidigare än under 1890-talets första år inte finns antecknad. Åren 1894-99 såg Engholm skrattmåsar häckande i sjön. Som mest noterar han tre bon (1899) och sju iakttagelser av måsar (1895).

År 1900 skriver Engholm pessimistiskt: "Skrattmåsen har för året måhända äfven för framtiden uteblivit" men året därpå - år 1901 - nämner han åter skrattmåsen, även om observationen inte gjordes av honom själv. Engholm sammanfattar: "Häraf framgår att skrattmåsen från året 1900 upphört att häcka i Tåkern. De sex år han häckat där har han just icke varit talrik"

Rud. Söderberg konstaterar i undersökningen av Tåkerns fågelfauna somrarna 1908 och 1909 helt kort: "1902 hade måsarna återkommit." Från detta år är det rimligt anta att sjön aldrig varit utan häckande skrattmåsar. De har från 1902 i stort sett ständigt ökat och Söderberg fann åren 1908 och 1909 ett 20-tal bon. I det klassiska verket Tåkern av Bengt Berg (1924) finns ett säkert belägg för skrattmåsens expansion. Berg skriver nämligen: "... men det är blott vid Österkullen som de samlas till häckning i hundratal" Folke Persson ger ytterligare bevis för ökningen fram på 1930-talet i en uppsats i Sveriges Natur: "Skrattmåsar ha däremot hastigt ökat. 1907 häckade 20 par, 1933 omkring

Antal par

1600 par." Bertil Öhrn kompletterar i Fågelnäddar (1940): "... sedan har dock spridningen gått nästan lavinartat", och Perseon skriver 1944: "Under de senaste decenniet ha de häckande pararna uppgått till omkring 1 500 men med ganska betydliga variationer från år till år. De största kolonierna har räknat 400 - 500 han." Öhrn nämner 1949 skrattmåsen som en av sjöns talrikaste fåglar och 1950 arten som mycket allmänt häckande.

Efter Öhrns obestämda uppgift "häckar mycket allmänt, under år 1950 finns liksom skrivet om Tåkerns skrattmåsar. Från 1960 har dock Tåkerns fältstation i allt högre grad intresserat sig för arten och utbredningen. År 1972 har de största kolonierna tavarats. På flera lokaler finns bosättningar under 500 par som inte medtagits på bifogade karta. Största kolonin rymmer ca 8 000 par.

Sammanlagt torde antalet skrattmåsar i Tåkern ligga inom ramen 20 000 - 25 000 par. (1972)

Tåkerns fältstation påbörjade 1971 färgmärkning av skrattmåsar med gul färg-ring jämte aluminiumring. Hittills har ca 840 märkta på detta vis. Avsikten är bl a att föresöka utröna kolonitrohet, speciellt i viken utsträckning ungfåglar väljer sin födelsekoloni för sin egen fortplantning.

Folke Perseon nämner 1944 att Tåkerns skrattmåsar år från år varierar i antal. Det torde fortfarande gälla ehuru svårare att konstatera ju fler fåglarna blir. Känt är att häckningsresultatet (antalet flygga ungar) varierar betydligt. Vissa år påträffas stora mängder döda ungar och även vuxna fåglar. Undersökningar som Veterinärmedicinska anstalten företagit på insända skrattmåsar visar tarminflammation (kættarral enterit), blödande sår i muskelmag-slemhinnan (hemorragiska erosioner) men sällan bakteriell infektion eller tarmparasiter.

Analysen från 1965 visade kvicksilverhalt i levern hos fem ungfåglar på 0,9 mg/kg, 1,6, 3,0, 3,8 och i ett fall kronisk kvicksilverförgiftning med 68 mg/kg!

VASSÅNGAREN - NY TÅKERNART av Gunnar Björkman

Natten mellan den 5 och 6 juni 1972 hördes en vassångare (*Locustella luscinioides*) vid södra stranden av Tåkern. Exemplet satt ca 300 meter ut i det på platsen mycket breda vassbältet och fågeln var därför omöjlig att komma närmare in på livet.

Vassångaren är en av de arter, som de senaste tio till femton åren har utvidgat sitt häckningsområde mot norr och nordväst och därigenom kommit allt närmare Sverige. Arten noterades i landet första gången 1944 i Skåne. Fram till 1967 var den anträffad fyra gånger förutom i Skåne också i Göteborgstrakten och i Västergötland. Under de allra senaste åren har vassångaren dykt upp på ett flertal andra platser, nu senast alltså även vid Tåkern. Den hördes vid sjön under fjorton dagar.

Sången

Vassångaren sjunger gräshoppsångarlikt ringande men ligger lägre på skalan. Tåkerneexemplet hade hastigare "svirr" än de flesta gräshoppsångare. Under bra förhållanden skall en serie knäppanden, som accelererar och småningom övergår i sången, kunna höras. Det aktuella exemplet satt emellertid alltför oåtkomligt för att inledningsknäppandet skulle uppfattas.

Vid ett tillfälle kunde sången från Tåkerneexemplet på platsen jämföras med en bandupptagning gjord tidigare under säsongen i Småland. Man kunde då konstatera, att de båda vassångarna hade identiskt lika spel. De ornitologer, som gjort bandupptagningen i Småland, hade för övrigt också tillfälle att höra Tåkerneexemplet.

Tidigare fynd

Observationen av vassångaren vid Tåkern är veterligen den första, som gjorts i Östergötland.

Förteckning över Sveriges fåglar (1970) upptar, som nämnts, fyra fynd. Dessa är följande:

Hammarsjön i Skåne 12 juni 1947, Egeside träsk (Hammarsjön) 28 maj - 27 juni 1962, Kvillebäcken vid Göteborg 20 - 22 juni 1964 samt Östen i Västergötland 14 - 15 juli 1967.

SNATTERANDEN I TÅKERN av Gunnar Björkman

Snatteranden (*Anas strepera*), den sällsyntaste av svenska simänder, har av hävd haft sin starkaste förekomst i Mälaren och Bråviken. Bestånden har växlat och på de nämnda lokalerna lär arten minskat under senare år. Snatteranden var känd redan på Linnés tid men var under en period senare uppebarligen mycket sällsynt eller helt försvunnen. Den nämns åter i litteraturen 1866, då från Hjälstaviken. På 1870-talet fanns där mellan 40 och 50 par.

I Vår fågelvärld, nr 4 1943, omnämns en "invasionsartad" uppblomstring för snatteranden publiceringsåret. Arten häckade på vissa gamla lokaler i dubbelt antal mot tidigare och nyetableringar konstaterades på flera håll.

Eftersom snatteranden, som antytts, haft en svag stam under senare år är det intressant att se hur utvecklingen för arten har gestaltat sig i Tåkern.

I en undersökning för Statens naturvårdsverk 1970 summerar Urban Ekstam angående snatteranden i sjön: Snatteranden är en tämligen sällsynt gäst i Tåkern. Den första observationen härstammar från 1892 (Engholm 1902). Observationer under häckningstid har på senare förekommit 1966 och 1970. Sedan 1964 årsviss i slutet av augusti och början av september.

Markant förändring - häckning konstaterad

Från att alltså hittills under 1900-talet endast ha iakttagits i enstaka exemplar vid skilda tillfällen, inträffade 1971 en markant förändring. Ett flertal observationer gjordes, som mest sågs nio snatteränder i sällskap den 25 maj.

Under 1972 förstärktes ökningstendensen. Enstaka och flera par av snatteränder noterades på ett tiotal platser vid sjön under vår och försommar.

Av en slump hittades också den 17 juni två bon i en av de större skrattnåskolonierna. Vardera kullen innehöll sex ägg med mycket dun omkring. Endast en halv meter skiljde mellan de båda bona. Balarna upptäcktes sedan den ena av honorna stötts upp vid förbipassering.

Flock om 100 ex

Hur häckningen för de två sedda honorna lyckades blev aldrig tillfälle att undersöka. Några kullar av snatterand sågs inte under sommaren och tyvärr gjordes endast få besök efter kläckningstid på de misstänkta häckningsplatserna.

Den 22 oktober iaktogs vid Hov vid nordöstra Tåkernstranden en homogen snatterandsflock om minst 100 ex ! I Förteckning över Sveriges fåglar (1970) uppskattas beståndet i landet 1944 till 60-70 par och nu sannolikt mindre. Observationen vid Hov blir mot den bakgrunden än mer anmärkningsvärd. Hypotetiskt kan samtliga Sveriges snatteränder varit samlade i Tåkern. Troligare är dock att huvudparten av flocken utgjordes av Tåkernfödda ungfåglar, något som givetvis aldrig lär kunna gå att bevisa.

Under andjakten 1970 sköts en hane som ringmärkts på Irland.

AXAG VID TÅKERN av Lars-Åke Gustafsson

Strandremsan mellan Väversunda och Källstad är utan tvekan den ur botanisk synpunkt mest intressanta utmed hela Tåkern. Nedanför den gamla strandvallen, en lundartad vegetationssträng (m bl a gulsippa, vitsippa, blåsippa, gullviva, lungört, vårärt, oxbär, hassel, slån, hagtorn, olvon, tvåblad och fläckigt nyckelblomster), breder kalkfuktängarna ut sig. De här ängarna har tidigare beskrivits och inventerats (Meddelande från Tåkerns fältstation nr sex, 1970).

På ett flertal ställen utmed stranden återfinnes här axagbestånd (*Schoenus ferrucineus*). Det rör sig alltså om en i Östergötland sällsynt växtart, vilken är starkt bunden till extremt rika kärr, sk kalkkärr. Under en kalkkärrs- och kalkfuktängsinventering 1969-70 påträffades axagen på Östgötaslätten på ett 40-tal lokaler. Vid Tåkern finns fem mer eller mindre sammanhängande. Alla ligger på västsidan av sjön mellan gårdarna Sjön och Åsby (se karta). Axagbestånden vid Tåkern ligger på plan mark och "kärrmarken" är förhållandevis torr i jämförelse med många andra myrar av samma slag, t ex de ofta starkt sluttande källmyrarna på Ombergs nordostsluttning.

Lokal 1

Ett cirka tre gånger tio meter stort område mellan Sjön och Lundtorp, omkring 150 meter NE torpet Sjön. Rikligt (230-250 ex) med ängsnycklar (*Dactylorhiza incarnata*) närmast lågstarrbältet. Se karta.

<i>Carex flacca</i>	slankstarr
<i>Carex fulva</i>	gulstarr
<i>Carex panicea</i>	hirsstarr
<i>Herminium monorchis</i>	honungsblomster
<i>Juniperus communis</i>	en
<i>Molinia coerulea</i>	blåtåtel
<i>Ophrys insectifera</i>	flugblomster
<i>Pinguicula vulgaris</i>	tåtört
<i>Potentilla erecta</i>	blodrot
<i>Primula farinosa</i>	majviva
<i>Schoenus ferrugineus</i>	axag
<i>Sesleria coerulea</i>	älväxing

Lokal 2.

Ett cirka 70 gånger 35 meter stort område, omkring 300 meter ESE gården Lundtorp. Torrt axagkärr med dominerande majviva (*Primula farinosa*). Kärrknipprot och majviva växer mycket rikligt närmast granskogen, där förresten axagen uteblir. Enstaka exemplar av vaxnyckel (*Dactylorhiza incarnata* var och *roleuca* /gulvit/) längre ut på stranden. Strandmaskrosor (*Taraxacum palustre*-gruopen). Småvuxna

<i>Briza media</i>	darrgräs
<i>Carex flacca</i>	slankstarr
<i>Carex fulva</i>	gulstarr
<i>Carex panicea</i>	hirsstarr
<i>Dactylorhiza incarnata</i>	ängsnyckel
<i>Dactylorhiza incarnata var. cruenta</i>	blodnyckel
<i>Inula salicina</i>	krissla
<i>Juniperus communis</i>	en
<i>Linum catharticum</i>	vildlin
<i>Molinia caerulea</i>	blåtåtel
<i>Pinguicula vulgaris</i>	tätört
<i>Potentilla erecta</i>	blodrot
<i>Scorzonera humilis</i>	kornfibbla
<i>Sesleria caerulea</i>	älvväxing
<i>Taraxacum palustre</i>	strandmaskros

Lokal 2 - 3

Två mindre axagbestånd påträffas utmed sträckan Lundtorp - Nyby, cirka 300 meter ESE och 400 meter E Lundtorp.

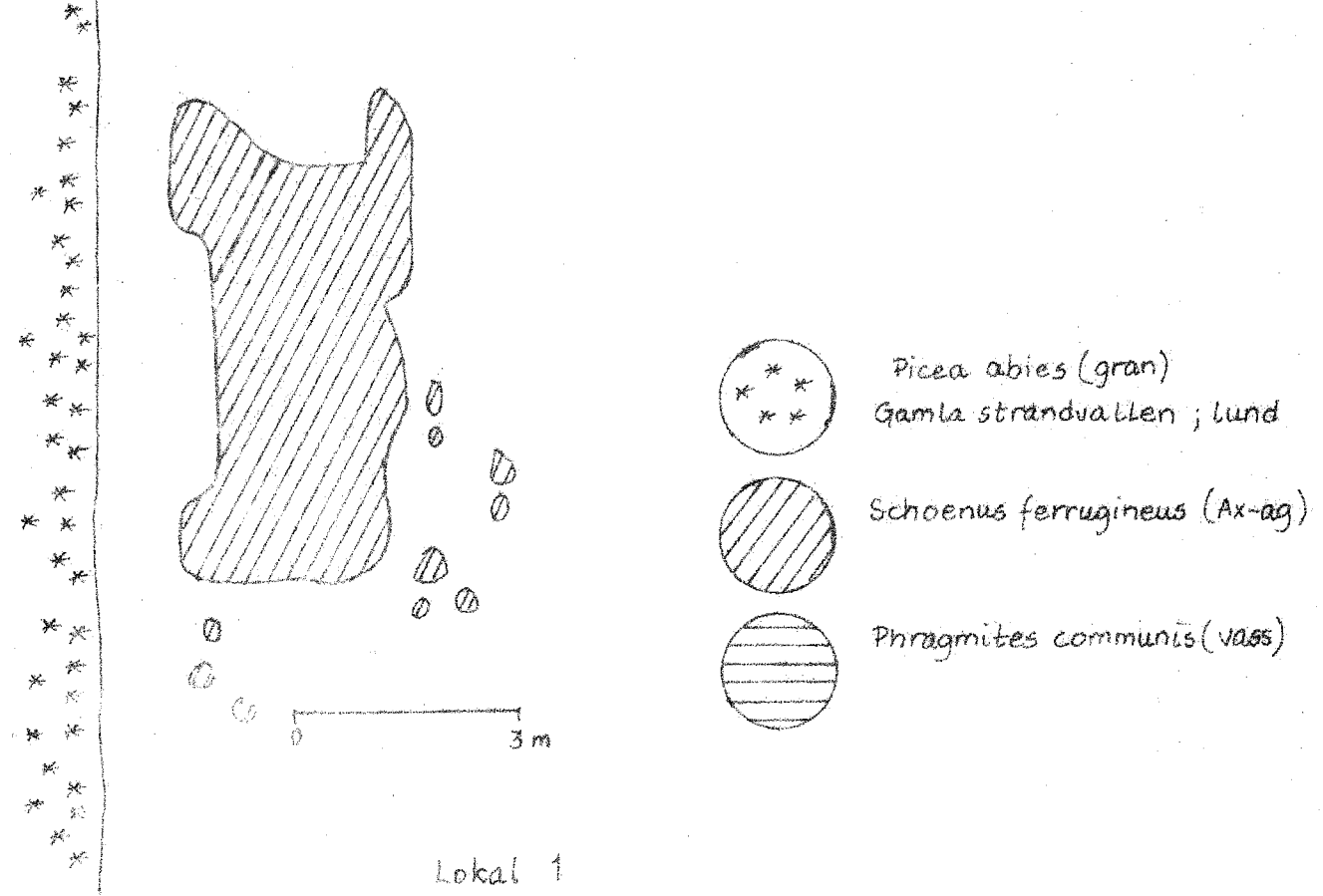
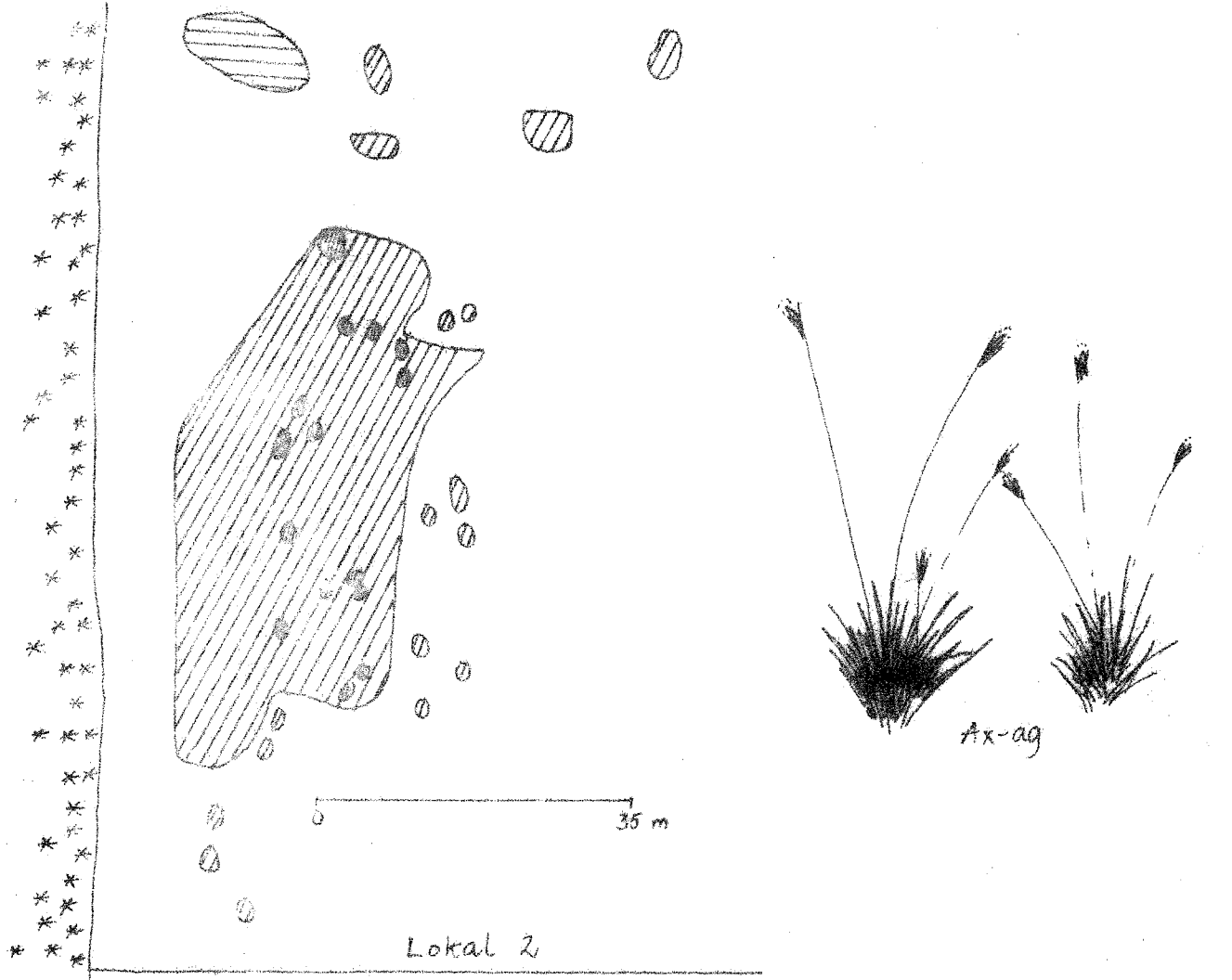
Lokal 4 - 5

Cirka 600 meter SE Nyby gård ligger två axaglokaler. Rikligt med majvivor (*Primula farinosa*) och ängsnycklar (*Dactylorhiza incarnata*) utmed stranden. I det mindre av de två *Schoenus ferrugineus*-kärrarna, beläget cirka 100 meter åt nordost återfinns blodnyckel (*Dactylorhiza incarnata var. cruenta*) i ett 40-tal ex. Även kärrknipprot och honungsblomster (*Epipactis palustris* och *Herminium monorchis*).

<i>Briza media</i>	darrgräs
<i>Carex flacca</i>	slankstarr
<i>Carex panicea</i>	hirsstarr
<i>Molinia caerulea</i>	blåtåtel
<i>Pinguicula vulgaris</i>	tätört
<i>Sesleria caerulea</i>	älvväxing

Tillägg

Mellan Nyby och Åsby - på stranden nedanför Sjöborg - en betad enbuskmark med honungsblomster, blodnyckel, majviva, blåtåtel (dom.), krissla mm.

INVENTERING 1971 FÖR VATTENVÅRDSPLAN FÖR HARGSSJÖN OCH KILARPSSJÖN MED TILL-
RINNINGSOMRÅDE av Anders Wennström

Den första våren efter bildandet av Mjölby storkommun gick jag och en god vän vid stranden av Hargssjön. Vårt samtal rörde sig om vattnets eviga cirkelgång; att en sjö är landskapets öga, att man i dess djup finner livets väsentligheter, ett myllrande samspel. Vi kände befrielse när vi såg isen gå upp och hur sjön drog av sig sitt vintertäcke.

Man kan fråga sig om människans dom i fråga om denna sjös sänkning var ett beslut om vara eller icke vara. Har teknikens landvinningar satt sådana redskap i människans hand att hon kommit in i ett ensidigt tänkande, som för henne allt längre bort från naturen ?

Den dömda sjön har en gång fått namnet Hargssjön. Den fanns långt innan människan började sin vandring här. Dessa ord tyder inte på sentimental naturromantik. Om inte kommande generationers dom ska bli allt för hård över oss, måste ett vatten som Hargssjön vårdas och skador restaureras.

Anledningen till att jag och fillic Johannes Öster den första våren efter kommundagsammanläggningen gick vid sjöstranden var att naturvårdsombudet i förutvarande Vifolka kommun, kantor Harry Milbrink, till sammanläggningsdelegerade anmält att Hargssjön höll på att förgiftas och växa igen. Därför överlämnade jag i samband med remissyttrande från miljövårdsnämnden den 28 september 1970 ett förslag till arbetsprogram för inventering av Hargssjön och dess tillrinningsområde. Sedan hälsovårdsnämnden (tillika miljövårdsnämnden) hade tagit del av arbetsprogrammet beslöts att jag och Johannes Öster skulle få i uppdrag att utföra inventeringen. Vår första åtgärd blev att upprätta en områdesbeskrivning över de olika sjösystemen. Denna kom att överblicka terrängformer och hydrografi, geologi samt växt- och djurliv. Dessutom ansåg vi det vara av intresse att ta med vissa kulturhistoriska uppgifter om fornvägar, ortsnamn, borgegruiner och gårdar.

Harg nämns i urkunder 1361 och skrevs 1382 Hargs socken. Namnet är sannolikt härlett ur det östgötska folkmålet "Hargig" som betyder stenig. Med stöd av fornlämningar kan emellertid slutsatsen dragas att omgivningarna kring Hargssjön och Kilarpsjön med utlöpare längs dalarna mot söder redan under förkristen tid tagits i besittning av jordbrukande befolkning. Den väsentligaste uppodlingen synes ha skett redan före forntidens slut och bygden erhöll under medeltiden den ställning som den i stort sett hade ännu i början av 1900-talet.

Domstolshandlingar om Hargssjöns och Kilarpsjöns sänkningar har studerats. Där framgår att det första sammanträdet om dessa företag hölls år 1860. De gjorda sjösänkningarna och dräneringarna under 1800- och 1900-talen har inte bidragit till någon nybebyggelse utan endast ökat fastigheternas fastmarksareal.

Växt- och djurlivet har undersökts. På grund av olika bottendjup och terrängformer råder stor kontrast beträffande vegetationen längs Hargssjöns norra strand i jämförelse med den södra med öppna ytor och vassar. Sommaren 1971 hade bladvass (*Pragmitis communis*) stor utbredning längs norra stranden och i sjöns båda ändar. Vid den östra sjökanten var det täta vassbältet uppblandat med kaveldun (*Typa latifolia*) och gul svärdsllilja (*Iris seduakorus*). Utanför vassbältet bildade nateväxter (*Potamogeton*) och gul näckros (*Najas lutium*) en matta mellan Prästgårdsudden i NNE och badplatsen i SW. På våren finns i skogen öster om badplatsen i Västra Harg ymnigt med vitsippor (*Anemone nemorosa*) och i skuggan av asp och hassel rikligt med vätterros (*Latreia skuamaria*). Fågellivet i Hargssjön är mindre artrikt än i Kilarpsjön.

Ett knölsvanpar (*Cygnus olor*) häckade i Hargssjöns östra del och för övrigt fanns gräsänder (*Anas platyrhynchos*), sothöns (*Fulica atra*) och skäggdopping (*Podiceps cristatus*). Som häckfåglar i Kilarpsjön antecknades skäggdopping, gräsand, knipa (*Bucephala clangula*), fiskmå (Larus canus), skrattmå (Larus ridibundus), sothöna och fisktärna (*Sterna hirundo*). I vardera viken i NE och SE häckade ett knölsvanpar. Dessutom fanns några par kanadagäss (*Branta canadensis*). Häger (*Ardea cinerea*) observerades, en fiskgjuse (*Pandion haliaetus*) fiskade regelbundet och ormvråkar (*Buteo buteo*) iakttogs.

Fisket

Beträffande fisket i Hargssjön kunde att döma de fångster som gjordes av fiskare vid ett tillfälle då vi djuplodade sjön i februari 1971 iakttagas att gäddstammen (*Esox lucius*) var betydande. För övrigt uppgavs det vara gott om abborre (*Perca fluviatilis*), mört (*Leuciscus rutilus*) och löja (*Alburnus lucidus*). För att få någon uppfattning om kvicksilverhalten hos fisken i sjön insände hälsovårdskontoret i Mjölby den 4 maj 1971 fem gäddor. Högsta kvicksilverhalten, 0,35 mg/kg, höll den gädda som vägde 4,35 kg. Kvicksilverhalten understiger väsentligt den rekommenderade vid fiskförtäring, nämligen 1 mg per kg.

I sjön Aren fanns ännu på 1920-talet gott om gädda (*Esox lucius*), braxen (*Abramis brama*), abborre (*Perca fluviatilis*), mört (*Leuciscus rutilus*) och ål (*Anguilla anguilla*) samt enstaka kräftor (*Astacus fluviatilis*).

John Finnby, Motala, ägare till Torsnäs i Västra Harg berättar att vid Torsnäs på en sträcka av en kilometer västerut räknat från den lilla viken väster om badplatsen, fångades 1939 ett tjog kräftor per bur en gång i veckan under kräftfiskeperioden. Cirka 20 år senare noterades en avsevärd minskning av kräftförekomsten. Denna minskning har därefter fortsatt till nutid. Förekomsten av mink (*Mustela vison*) kring Hargssjön och Kilarpsjön uppskattas till 30-40 ex. År 1971 fångades nio minkar vid Lillån sydost om Kilarpsjön och 1970 hade fem fångats vid Hargssjön. Det är inte troligt att minken har förosakat den senare tidens kraftiga minskning av kräftorna inom området. Orsaken torde snarare vara förändringar i vattenkaraktären.

Utter (Lutra lutra) finns kring Kilarpesjön och har också observerats vid sjön Aren.

Om fisket i Kilarpesjön kan nämnas att det där uppges vara gott om abborre, gädda, löja och mört.

Avloppsfrågor mm

Den fortsatta inventeringen kom att omfatta bostadsbebyggelse och fritidsbostäder, industribbyggelse samt jord- och skogsbruk och därmed avloppsfrågorna för dessa fastigheter. För vattenståndsmätningen i Hargsjön uppsattes en pegel vid ett befintligt betongfundament. Pegeln är graderad från 0 till 50 cm och pegelns topp avvägdes den 30 september 1971 av stadsingenjörskontoret till +108,60 m ö h. Samtidigt avvägdes vattenytan i Hargsjön till +107,92 och vattenytan i Kilarpesjön till +107,55. Gransjön, Aren, Hargsjön och Kilarpesjöns djup och bottenförhållanden inom tillrinningsområdet kartlades genom lodningar under vårvintern 1971 och med stöd av erhållna lodningsresultat upprättades djupkartor och profiler. Av dessa lodningar framgick att bl a dymängden är betydande främst i den lilla sjön Aren.

För vattenundersökningar utvaldes tio provstationer. Vattenprover i sjöarna togs med ruttnerhämtare och vattenproverna har analyserats med avseende på temperatur, pH-värde, ledningsförmåga, halten av bakterier, järn, fosfat, totalfosfor och ammoniumkväve, förbrukning av kaliumpermanganat, totalhårdhet mätt i tyska grader, grumlighet mätt i zp-enheter, syrehalt och BS₅ (biologisk syreförbrukning) vid 20° C. I sjöarna har dessutom tagits prov för planktonbestämningar, vilka utförts av Johannes Öster.

Vid bedömning av en recipients syremättnad kan följande riktvärden användas:

<u>Syremättnadsgrad</u>	<u>Bedömning a. påverkan</u>
>90 %	svag till måttlig
60-90 %	måttlig till tämligen stark
<60 %	stark

De utförda analyserna av syrehalten är i allmänhet tillfredsställande. Av de 33 undersökta syreproverna kan följande utvärdering göras: 16 tyder på svag till måttlig påverkan, 12 på måttlig till tämligen stark påverkan och 5 på stark påverkan. Vid sjön Aren uppmättes den 16 mars lägsta syrehalten, nämligen 2,5 mg/l, vilket motsvarar en syremättnad av endast 18 procent. BS-värdet var vid samma tidpunkt mycket högt, nämligen 14,8 mg/l. Man kan här göra en jämförelse med de prover, som har tagits från Hargsjön då den var isbelagd. Den 11 februari togs prover från tre olika platser i sjön. Den högsta syremättnaden iaktogs då i mitten av sjön med ett obetydligt lägre värde i den västra delen. Det lägsta, men ändå tillfredsställande värdet, konstaterades i den östra delen. Samtidigt framkom att den biokemiska syreförbrukningen, 9,6 mg/l, var störst i den västra delen, vilket tyder på tillförd organisk substans, t ex från avlopp.

BS-undersökningar

Vid bedömning av BS₅-värden har nedanstående riktvärden använts:

<u>BS₅ mg/l O₂</u>	<u>Bedömning av påverkan</u>
<3	svag till måttlig
3-5	måttlig till tämligen stark
>5	stark

Det sammanlagda antalet BS₅-undersökningar uppgår till 32. Av dessa har elva erhållit bedömningen "svag till måttlig påverkan", tio "måttlig till tämligen stark påverkan" och återstående elva tyder på "stark" påverkan. Stark BS-förbrukning har vid något och i vissa fall flera undersökningstillfällen konstaterats vid samtliga provstationer. Vid tillfällena med högt BS-värde har det i såväl Hargsjön som Kilarpesjön samtidigt konstaterats att syremättnaden varit högt, t o m över 100 procent. Detta visar, att man måste vara försiktig med exempelvis den nära tillhands liggande slutsatsen att fara föreligger för att syrebrist kan uppstå på en lokal där BS-värden är höga.

Fosforhalten

Fosforhalten, PO₄, håller sig mellan 0,2 och 0,05 mg/l och totalfosforhalten mellan 0,13 och 0,03 mg/l.

Ammoniumkväve

Den högsta halten ammoniumkväve, 2,5 mg/l, uppmättes den 16 mars. Vid samma station har halterna varierat mellan 0,95 och 0,6. Vid två andra stationer mellan 1,0 och 0,55 mg/l, resp 1,2 och 0,35. Vid de övriga provstationerna i Hargsjön har halterna varierat mellan 0,8 och 0,35. Vid provstationerna i Kilarpesjön och dess utloppskanal har halterna varierat mellan 0,55 och 0,3.

Sammanfattning och synpunkter

Inom ett område med halvannat årtusendes bebyggelse och odling har människans påverkan av naturen inte kunnat undvikas. Dock var det äldre jordbruket skonammare. Människans hjälpmedel var utom elden få och endast lätta jordar kunde odlas.

Under 1800-talet började andra synpunkter anläggas på jordbruksskötseln. Hjälpmedlen blev flera och starkare. Med stålplögen kunde brukaren bearbeta tyngre jordar, som legat för fäfet. Befolkningsökningen krävde för sin försörjning vidgade åkerarealer. De styva lermarkerna exploaterades men måste samtidigt dräneras. Genom odling av vallväxter minskades behovet av självvuxet foder på våtängar och starrmarker, som i stället odlades upp. Därefter började man kasta begärliga blickar på sjöstränderna och sjösänkningarna grep omkring sig för att stilla jordhungern.

Sedan mitten av 1900-talet har vår miljö blivit föremål för betydande omvärderingar. Bebyggelsen har ändrat struktur och det ställs stora krav på sanitära inrättningar. Sekelgammal odlad jord läggs ner och planteras med skog. Öppna marker försvinner och skogen återtar domäner som den en gång behärskade. Sjöar har fått

ett eget värde, som skattas högt ur rekreationssynpunkt. De tidigare sjösänkningarna uppfattas nu som oförlåtliga ingrepp i naturen och efterkommande generationer får dras med allvarliga olägenheter, emedan sjöarna har åldrats snabbt genom uppgrundning, igenslammning och igenväxning.

Hargsjön har kommit i blickpunkten som rekreatiomsområde, men sjöns nuvarande status ger åtskilligt annat att önska. Genom sänkningarna har den blivit grundare, växtbältena bredare och siktdjupet har minskat. Det är bara en tidsfråga när sjöns östra ände blir igenväxt främst på grund av näringstillförseln från Önebobäcken.

Avslutning

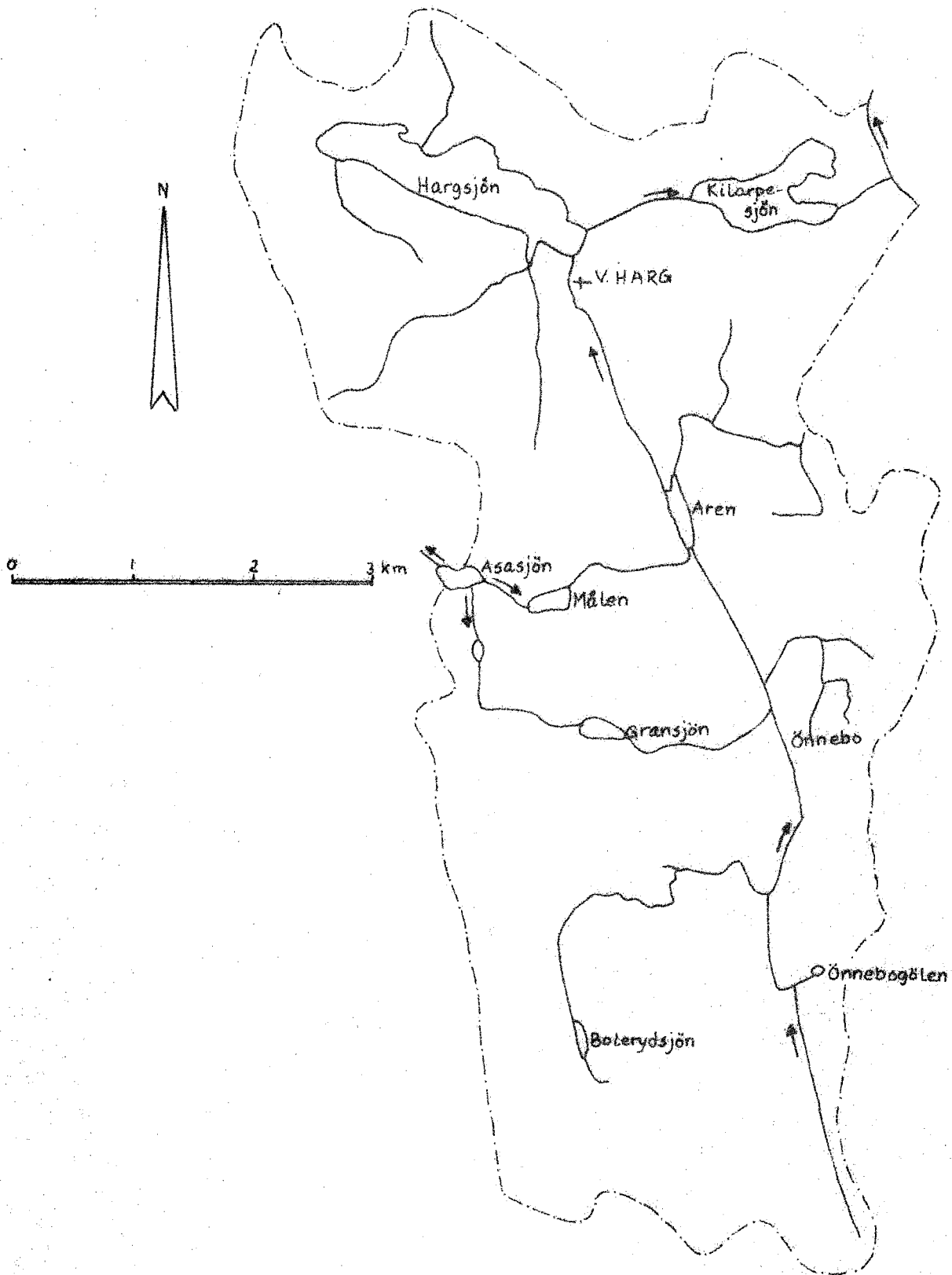
Olika metoder för att restaurera sjöarna, såsom slammuddring, slam- och fosfatutfällning med aluminiumsulfat, förbättring av avloppsförhållandena för tätorterna Önebo och Västra Harg, stabilisering av bottenlammet med sandtäckning, vassbekämpning och inplantering av gräsätande organismer, har diskuterats. Dessa metoder är emellertid dyra och myndigheterna är ovilliga att göra sådana satsningar.

En utväg för att förbättra Önebobäckens vatten innan det når Hargsjön är att restaurera den vid inventeringen "upptäckta" dammanläggningen vid Västra Hargs kyrka. Av bäcken transporterat slam skulle kunna avsättas i dammanläggningen, som dessutom genom det bildade fallet skulle genomlufta och syresätta vattnet. Vidare skulle den uppdämda vattenytan bli speglade och liva upp bäckdelen nedanför kyrkan. Hälso- och miljövårdsnämnden föreslog vid behandlingen av ärendet att avloppsfrågorna för Önebo och Västra Harg skulle lösas och att dammanläggningen restaurerades med AMS-bidrag. Vidare föreslogs att en plan för slammuddring upprättades. Kommunstyrelsen har under 1972 tagit del av detta och beslutat att avloppsförhållandena skall åtgärdas och dammanläggningen restaureras.

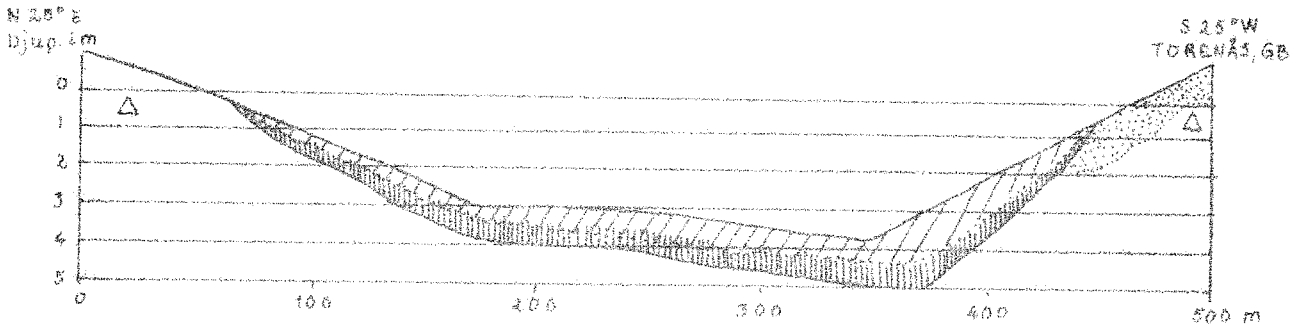
Den bästa åtgärden för att förbättra vattenkvaliteten i en sänkt sjö måste dock vara att återställa sjöns vattenyta till ursprunglig nivå.

Inventeringen, som här endast redovisats summariskt, omfattar ca 80 sidor. Den intresserade, som vill studera den närmare, kan vända sig till författaren eller till stadsbiblioteket i Mjölby, där utredningen finns tillgänglig för utlåning.

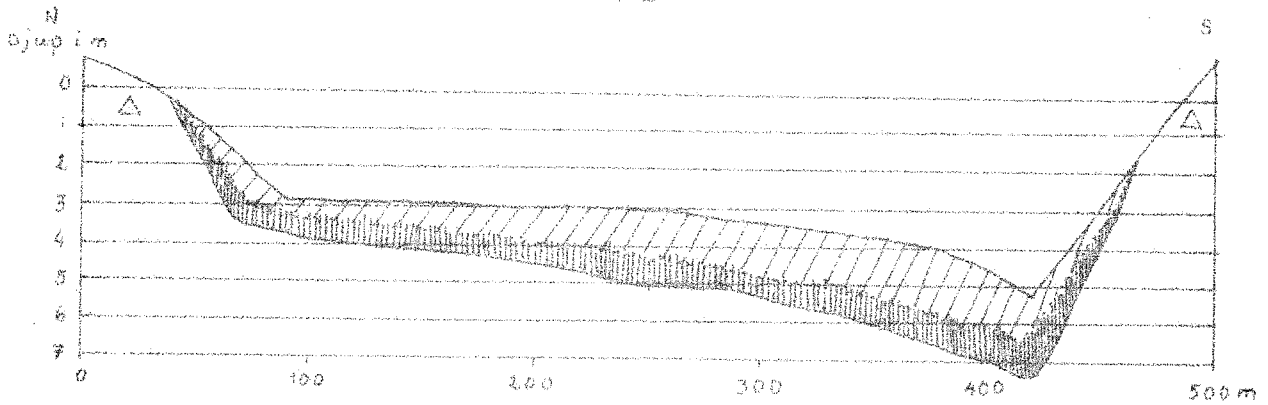
KARTA ÖVER HARGSJÖNS OCH KILARPE SJÖNS TILLRINNINGSSOMRÅDE

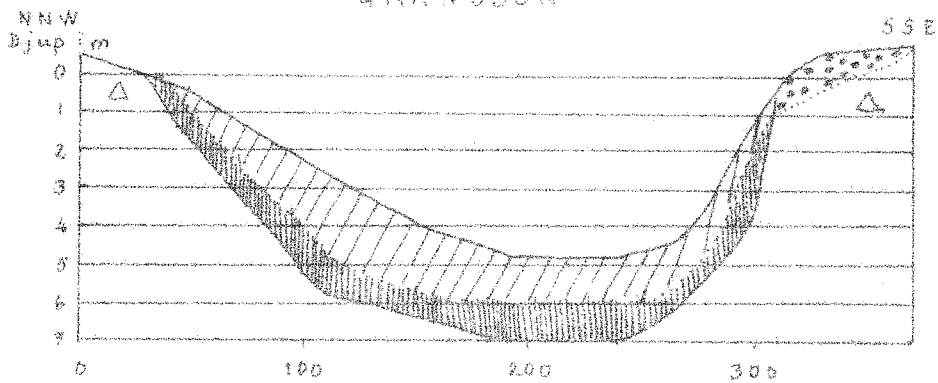
HARGSJÖN

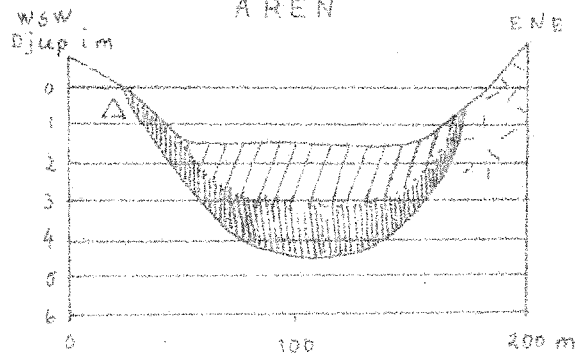
KILARPESJÖN

GRANSJÖN

AREN

Berg i dagen

Morän

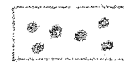
Sand

Lergyttja

Sjödy

Kärntorv

STUDIER AV KUNGSFISKARE I ÖSTERGÖTLAND av Göran Lindell

Observationer av kungsfiskare (*Alcedo atthis ispida*) vid Svartån i Östergötland sommaren 1972 väckte hos mig en rad frågor som jag genom studier av arten under kommande år ska försöka få svar på. Min avsikt är att först inventera beståndet av kungsfiskare i landskapet. Samtidigt ska jag i samarbete med andra medarbetare från Tåkerns fältstation fortsätta den ringmärkning som inletts.

I samband med fångst kommer jag att särskilt intressera mig för skillnader i dräkten hos könen och möjligheten att könsbestämma ungfåglar redan då de flyger ur bona. Detta för att också kunna avgöra könsfördelningen i kullarna. Parallellt ska även påbörjas studier av kungsfiskarens lokaltrohet, vådrets inverkan på häckningsresultat, födans sammansättning och eventuella gifthalt samt ungfåglarnas möjlighet att få avkomma redan första året (vilket antyds i engelsk litteratur).

Toleranta kungsfiskare

I mitten av juli iakttog jag kungsfiskare vid en sedan tidigare känd boplats vid Svartån. Eftersom platsen frekventerades av människor i hög grad beslöt jag att närmare undersöka huruvida arten häckade och om det i så fall skulle innebära någon fara för att häckningen kunde misslyckas. Det kunde snart konstateras att kungsfiskaren verkligen var bofast. Jag fann också att paret var mycket tolerant mot människor och endast blev oroad vid direkt kontakt med boet eller dess omedelbara närhet.

På ett avstånd av endast 35 - 40 meter från bohålet uppehöll sig folk i stort sett hela dagarna under den aktuella tiden. Trots detta matade kungsfiskare med korta mellanrum ungar, helt oberörda av all mänsklig närvaro. Här pågick annars aktiviteter som normalt anses som klart störande.

Under de första dagarna kunde jag bara se en fågel flyga med mat till förmodligen nykläckta ungar. Senare sågs två fåglar tillsammans och vid ett tillfälle tre exemplar på en och samma gren.

Häckande ungfågel ?

Det är känt att kungsfiskare under vissa år lägger flera kullar och att dessa påbörjas innan föregående ens är halvfärdig. För observationsparets del konstaterade jag snart att en ny kull förbereddes och att honan av den orsaken endast syntes sporadiskt. Den tredje fågeln som observerades på platsen kan eventuellt ha varit en unge från en tidigare kull. Denna sist påbörjade kullen skulle då kunna vara säsongens tredje.

Vid det sista bohålet fångades två fåglar för ringmärkning vid samma tillfälle. Den ena var hanen, som flög mellan de båda boplatserna (ca 100 meters avstånd), medan det andra exemplaret bar tydliga ungfågelsteckningar. Enligt min bedömning var det också en hona. Ett intressant perspektiv. I en engelsk tidskrift finns uppgifter om ungfåglar som häckat redan samma säsong som sin egen kläckning.

Häckningsförlopp

16 juli 1972: Första observationen

28 juli: Fem ungar i bo nummer ett. Aldern uppskattades till tolv dagar

30 juli: Äggskal utanför bo nummer två, vilket betydde att honan förmodligen städat ett tidigare bohål. Eventuellt kan bo nummer två också varit det som användes under säsongens första häckning (om bo ett och två var årets andra resp tredje kull).

Äggen i bo två hade nu troligen lagts

4 augusti: Kontroll av bo nummer ett. Ungarna såg stora ut och jag miss-tänkte att de skulle lämna boet under de närmaste dagarna.

I bo nummer två ruvade honan

11 augusti: Kontroll av bo nummer ett. Ungarna kvar. Noterade dock att de tycktes vilja lämna boet. På eftermiddagen kontrollerades boet på nytt; endast tre ungar kvar och två ungar alltså utflugna under dagen

12 augusti: Besökte bo ett tidigt på morgonen. Ungarna lämnade just hålet. Fyra av dem fångades med nät för ringmärkning

25 augusti: Kontrollerade bo nummer två. Ungarna kläckta men fortfarande blinda. Beräknade utflyningstid till omkring 15 september

7 september: Fyra stora ungar trängdes i bokammaren i bo två

15 september: Ungarna utflugna ur bo två

Efter den 15 september sågs ingen kungsfiskare i området.

Häckningsresultat: Minst nio flygga ungar producerades. Av dessa blev sex ringmärkta.

FYND AV SKÄRPIPLÄRKA VID HÄSTHOLMEN, VÄTTERN I ÖSTERGÖTLAND av Christer Elderud

Den 26 september 1972 på eftermiddagen sågs en skärpiplärka (*Anthus spinoletta*) vid Hästholmens hamn vid Vättern i Östergötland, ca fem kilometer norr om Ödes-
hög.

Fågeln upptäcktes när den satt vid strandkanten på hamnens ytterpir. Den flög strax till några stolpar och bockar utmed kajen inramade i en gräsbevuxen fyrkant. Skärpiplärkan slog till på toppen av en låda då den under någon minut kunde betraktas från sidan. Benen var mörka och framträdde tydligt liksom en enheltligt gråbrunaktig översida. Fågeln hade ett väl avgränsat och någorlunda markerat streck över ögat.

Piplärkan dök ner i vegetationen och höll sig dold där en stund. Under tiden närmade jag vig platsen med bil. När jag åter fick syn på fågeln från omkring fem meters håll visade den för ett ögonblick framsidan. Den var diskret längsstreckad med undantag för partiet under näbben som var rent gulvitt.

Skärpiplärkan försvann ånyo i gräset medan jag på nytt bytte position. Den observerades igen, denna gång rakt bakifrån, sittande på kajens krön. En gråbrun, jämt färgad översida exponerades åter.

Fågeln skrämdes upp. Den tog god höjd ut över Vättern och flög norrut så långt som den i kikare kunde följas innan den försvann med Ombergslandet som bakgrund.

I Förteckning över Sveriges fåglar (sjätte upplagan, 1970) nämns skärpiplärkan som funnen i inlandet bara från Närke och Uppland och som häckfågel här endast vid Öresjön och Vänern i Västergötland respektive Värmland.

I den mån inga nya fynd meddelats sedan förteckningen utgavs, blir Östergötland det femte landskapet där inlandsobservation gjorts.

Samtidigt blir naturligtvis observationen vid Hästholmen det första inlandsfyndet av arten i Östergötland.

OBSERVATIONER - EN RAPPORTSAMMANSTÄLLNING FRÅN ÅR 1972 av Christer Elderud

Som brukligt presenterar Tåkerns fältstation en sammanställning av observationer gjorda under verksamhetsområdet vid Tåkern och några andra platser. Materialet är dels hämtat från stationens dagbok, dels inrapporterat direkt av medlemmar och gästande ornitologer, som vi vill tacka för värdefullt arbete. Som alltid är det i en översikt av denna typ svårt att få med allt som under året kan vara värt att notera. Vi avser emellertid att spegla växlingarna och inslagen i fågellivet i så stor utsträckning som det låter sig göras bl a med hjälp av det stora och ökande stöd som visas vårt arbete.

Vissa av årets mer anmärkningsvärda noteringar saknas under denna rubrik men redovisas i separata artiklar.

Under året har samtliga landets doppingarter antecknats som häckfåglar i Tåkern. Svarthalsade doppingen (*Podiceps nigricollis*) häckade vid åtminstone fyra skilda lokaler i anslutning till skrattmåssamhällen. Sex par iakttogs och tre ungfåglar ringmärktes. Smådopping (*Podiceps ruficollis*) fanns på minst tre platser, där spel noterades och ungfåglar blev sedda. Antalet svart-hakedoppingar (*Podiceps auritus*) uppgår till ca 125 par. Något försök att uppskatta antalet skäggdoppingar (*Podiceps cristatus*) har inte gjorts och beträffande gråhakedoppingen (*Podiceps griseigena*) hänvisas till de 25-30 par, som närmare redogjorts för i fristående uppsats.

En vit stork (*Ciconia ciconia*) sågs vid Svanshals den 21 juli.

Gässen vid Tåkern behandlas i en separat redogörelse.

Hane av rödhuvad dykand (*Netta rufina*) i ruggningsdräkt observerades vid Sjötuna den 20 augusti. En av Tåkerns klassiska karaktärsfåglar, brunanden (*Aythya ferina*), har på senare år ökat i antal. Notabelt är den flock om ca 500 ex som sågs mitt i sjön bl a den 20 juni och som nästan uteslutande utgjordes av hanner. Snatterand se särskild artikel.

Salskrake (*Mergus albellus*) antecknades ofta under vår- och höststräcket, som mest detta år i flock om 15 ex den 22 oktober.

Kungsörn (*Aquila chrysaetos*) finns från Tåkernområdet rapporterad den 20 mars, 2 december och 27 december samt från Mjölby också den 27 december. I samtliga fall rörde det sig om ungfåglar.

En enda observation av havsörn (*Haliaeetus albicilla*) föreligger, nämligen den 2 december. Örnen var utfärgad.

Glada (*Milvus milvus*) iakttogs vid Svanshals den 7 juli.

Under häckningstid sågs en hane av blå kärrhök (*Circus cyaneus*) vid flera tillfällen. På höststräcket är arten rikligt förekommande och den 29 oktober räknas

des tio ex, varav sju sågs samtidigt vid Väfversunda. Brun kärrhök (*Circus aeruginosus*), häckade med 35 par (se särskild uppsats).

Lärkfalk (*Falco subbuteo*) häckade sannolikt med minst ett par och sågs regelbundet från maj till september vid Tåkern. Pilgrimsfalk (*Falco peregrinus*) observerades dels vid Svanshals den 30 april, dels vid Hånger i månadsskiftet juli-augusti. Tornfalken (*Falco tinnunculus*) är åter konstaterad som häckfågel i Tåkernbygden. På två lokaler gavs säkra belagg för häckning och på ytterligare två lokaler kan man misstänka häckning.

Vaktel (*Coturnix coturnix*) spelade i juni från fälten vid Renstad, Heda och Svanshals. Antalet var fem eller sex med reservation för dubbelräkning i ett fall.

Småfläckiga sumphönan (*Porzana porzana*), vars antal under en tioårsperiod varierat avsevärt, noterades i år med 8 ex på olika spelplatser i maj och juni. Två ex av mindre sumphöna (*Porzana parva*) spelade nära fältstationens torn vid Svanshals under tiden 27-30 maj, varvid en utmärkt bandupptagning gjordes. Enligt de rön som presenteras i Fauna och flora (6/1968) var båda dessa Tåkern-exemplar spelande honor. De två sumphönsen satt mycket nära varandra.

I förra årets sammanställning noterades inte kornknarr (*Crex crex*). Under säsongen maj-juni 1972 registrerades emellertid spelande kornknarr på tre platser, nämligen vid Lörby, Rök och Ödeshög. Således totalt tre exemplar.

Strandskata (*Haematopus ostralegus*) häckade vid Tåkern med två par.

Den förr så vanliga större strandpiparen (*Charadrius hiaticula*) tillhör vid Tåkern i brist på lämplig biotop numera de undanträngda arterna. Likväl är årets tre - möjligen fyra - häckande par en förstärkning av stammen jämfört med 1971, då ett par byggde och bodde och 1970, då inget enda par konstaterades. Bristen på lämplig häckningsmark illustreras av det par vid Svanshals, byggande på en exploaterad strandäng och som omsider fick boet förstört av jordbruksmaskiner.

Dubbelbeckasinen (*Gallinago media*) anträffades en gång under året med tre ex, som stöttes upp nästan samtidigt vid Kyleberg den 14 augusti.

Spel av dvärgbeckasin (*Lymnocyptes minimus*) avlyssnades en kort stund vid sankmarkerna utmed Disaån nära Heda, söder om Tåkern, den 8 maj. Vidare råkade dvärgbeckasin bli iakttagen vid V Bankudden den 7 april och h vid Glånås den 12 september.

Småspov (*Numenius phaeopus*) noterades på vårsträcket den 19 april vid Furåsa med sju ex och den 12 maj vid Säby med 19 ex.

Rödspov (*Limosa limosa*) häckar under senare år inte vid Tåkern men antecknades vid Renstad den 16 juni. Sjötuna den 26 augusti och på insträck mot sjön över Ödeshög den 17 april.

En god grupp av myrspovar (*Limosa lapponica*) - ca 150 ex - observerades på sträck den 15 juli förbi Svanshals.

Mosnäppa (*Calidris temminckii*) sågs på vårsträcket vid Sjötuna den 12 maj, 2 ex. Kärrsnäppan (*Calidris alpina*) syns lättare vid Tåkern än större strandpiparen ha anpassat sig till ändrade vegetationsförhållanden. Sålunda häckade kärrsnäppa på minst sju lokaler och på Åtainsstone två av dem med mer än ett par.

Myrsnäppa (*Limicola falcinellus*) rastade under vårsträck den 16 maj vid Sjötuna.

Dvärgmåsar (*Larus minutus*) kan möjligen ha häckat i Tåkern. Misstanken styrks av den ungfågelsobservation som gjordes den 6 juli.

Svarttärnan (*Chlidonias niger*), varav en koloni upptäcktes 1970, häckade i år med ett 10-tal par och lyckat resultat.

En berguv (*Bubo bubo*) lämnades i november till fältstationen för rehabilitering efter ett ofrivilligt bad i Svartån vid Mjölby. Uven var utnattad och något under närd. Den repade sig snart i voljär och kunde lämna denna.

Den enda kända häckningen av kattuggla (*Strix aluco*) i Tåkernbygden noterades vid Kyleberg. Kullen omfattade fyra ungfåglar.

Jorduggla (*Asio flammeus*) kan inte uteslutas som häckfågel, då arten ofta observerades vid sydvästra Tåkern under perioden april - juli.

En hane av sommargylling (*Oriolus oriolus*) sjon under morgontimmarna den 15 juli vid Svanshals.

I Tåkerns omgivning anträffades i juni en råkkoloni (*Corvus frugilegus*) om ca 40 bon. Ungfågeln utom en som ringmärktes, var då redan flygga. Vid Kumla sågs ett 100-tal råkor i mitten av juli. Ströobservationer finns dessutom. Svartkråka (*Corvus corone corone*) uppenbarade sig i ett ex vid Åsby vid västra Tåkern den 15 juli.

Under hösten noterades kraftiga sträckrörelser och massupträdanden av mesar, främst blåmes (*Parus caeruleus*). Denna art är normalt talrik vid Tåkern under höstarna men antalet och storleken på flockarna under oktober översteg vida vad som brukar noteras. Endast i ytterst ringa omfattning kunde ringmärkning på grund av personalbrist ske.

Under maj juni noterades fem sjungande näktergalar (*Luscinia luscinia*) på olika lokaler runt Tåkern.

Blåhake (*Luscinia svecica*) observerades under våren vid Gläns den 8 maj och vid Hygnestad den 14 maj.

Skäggmesen (*Panurus biarmicus*) som under året upptäcktes som häckfågel i Tåkern behandlas i särskild uppsats.

Gräshoppsångaren (*Locustella naevia*) fortsätter att stärka sin ställning vid Tåkern och under 1972 hördes ca 25-30 ex.

En flodsångare (*Locustella fluviatilis*) hördes sjungande vid Källstad under tiden 20 - 22 juli.

Om vassångaren (*Locustella luscinioides*), som är ny för Tåkern, berättas i separat redogörelse.

Tröststångaren (*Acrocephalus arundinaceus*) tillhör tvivelsutan de arter vid Tåkern

som de senaste säsongerna expanderat. I år bekräftades ytterligare ökning och antalet sjungande ex uppgick till ca 20.

Vid Dags mosse hördes den 14 maj sång från en mindre flugsnappare (*Ficedula parva*).

Hämplingen (*Carduelis cannabina*) hade en god häckningssäsong i Tåkerns strandbuskmarker. I september sågs oblandade flockar på upp till 200 ex.

Under slutet av september och oktober började stora flockar av gråsiska (*Carduelis flammea*) uppträda vid Tåkern. Vid årsskiftet hade siskorna sitt främsta tillhåll i de stora sydvästliga vassområdena, där flockar om 2 000 - 4 000 ex dagligen kunde iakttagas.

I vimlet av gråsiskor kunde vid tre tillfällen snösiskor (*Carduelis hornemanni*) i den mest arttypiska formen upptäckas, nämligen den 15 oktober, 3 november och 17 december.

Bändelkorsnäbb (*Loxia leucoptera*) sågs i tre ex den 28 november på Omberg i ett bestånd av sibirisk lärkträd.

Årets enda observation av ortolansparv (*Emberiza hortulana*) gjordes vid Yxstad den 15 juni, där en hane sjöng.

Sävparv (*Emberiza schoeniclus*) övervintrar varje år vid Tåkern i relativt okänd omfattning. I varje fall noterades ca 250 ex i flock i vass den 9 januari vid sjöns södra sida.

Lappsparv (*Emberiza lapponicus*) ses då och då på slätten under höststärket. En notering finns antecknad från den 3 november.

RINGMÄRKNING ... ÅTERFYND av Göran Bergengren

I enlighet med de senaste årens målsättning för fältstationens ringmärkning har även under det gångna året inriktning skett på speciella objekt. Den strömärkning som förekommit dessutom är till största delen sådana fåglar som tillfälligtvis fastnat i nät och fåglar som lämnats till stationen för rehabilitering och som sedan släppts märkta etc.

Årets slutsumma blev 1 104 ex vilket är ca 400 fåglar mer än vad som märktes under 1971. Sex nya märkarter tillfördes protokollet under året, nämligen svart-halsad dopping (*Podiceps nigricollis*), småfläckig sumphöna (*Porzana porzana*), kornknarr (*Crex crex*), gröngöling (*Picus viridis*), råka (*Corvus f. frugilegus*) samt skägges (*Panurus biarmicus*).

Det var under ringmärkningsexpeditionen till skrattnåskolonien (*Larus ridibundis*) vid Hånger under juni, som inte mindre än tre svarthalsade doppingar (*Podiceps nigricollis*) kunde infångas för märkning. Två av dem försågs med vingmärken medan en var så pass vuxen att den kunde bära ring. Både den småfläckiga sumphönan (*P. porzana*) och kornknarren (*C. crex*) var ströexemplar, som togs under några upplevelserika juninätter. Råkan (*Corvus frugilegus*) var den enda fågeln, som gick att fånga för ringmärkning i en nyupptäckt koloni i Tåkerns omgivningar. Alla de övriga flög. Tre gröngölingar (*Picus viridis*) fångades vid olika tidpunkter under sommaren. Skäggesen (*Panurus biarmicus*) slutligen togs i Tåkerns sydvästra vasshav och blev några dagar innan observerad som ny art för landskapet. Mera därom i särskild uppsats.

Som tidigare antytts skedde ringmärkning plus färgmärkning av skrattnås (*Larus ridibundis*) även 1972. Under året blev 443 exemplar märkta. Återfynden av de sammanlagt 1 110 Tåkernmärkta nåsarna börjar strömma in. Under hösten har några dusin rapporterats - de flesta från Danmark.

Ett annat projekt vari ringmärkning ingår startades på sensommaren vid Svartån och berör kungsfiskare (*Alcedo ispida*). Fyra ungfåglar och två vuxna fångades och märktes. En av de vuxna fåglarna bar redan ring, som den fått några år innan vid Landsjön i Jönköpings län.

Ringmärkningen av fiskgjuse (*Pandion haliaetus*) i Sommenbygden blev den hittills framgångsrikaste. Tjugo ungar märktes under 1972. Resultatet får delvis ses mot bakgrund av att elva fågelskyddsområden under året fredat gjusarna på häckningsholmarna i Sommen. Hägerkolonien (*Ardea cinerea*) i samma sjö besöktes i början av juni och tyvärr kunde endast 28 ungar märkas. Säkert fanns dubbla antalet ungar detta år. Kolonien är fortfarande stadd på tillväxt.

Vid Tåkern märktes 25 bruna kärrhökar (*Circus aereginosus*). Svarttärnorna (*Chli-*

donias niger) fanns kvar på sin lokal i Tåkern även 1972 och sju ungar märktes. Sammanlagt 21 svarttärnor har nu märkts vid sjön under tre år.

Under hösten förekom blåmesarna (*Parus caeruleus*) i stora flockar efter Tåkernstränderna. Åtskilliga hade kunnat märkas om bara resurser funnits. Nu stannade antalet vid 136.

Förutom de rapporterade skrattmåsar (*Larus ridibundis*), har återfynden av andra arter varit mycket sparsamma under året. Några förtjänar dock att nämnas. En duvhök (*Accipiter nisus*), som blev märkt i skogsbygden söder om Tåkern 1965, blev i april funnen död på Hökensås i Västergötland. En annan fågel, som även den uppnådde den aktningsvärda åldern av sju år, var en grå flu'snappare (*Musicapa striata*), som återfanns vid Hjulsbro i Östergötland i juli. Exemplet var märkt vid fältstationen den 5 juni 1965. Ett fynd av fiskgjuse (*Pandion haliaetus*) har under året tillkommit. En i somras märkt blev skjuten i september i mellersta Frankrike. Några fynd av fåglar med andra märkortor har gjorts under året. En knölsvan (*Cygnus olor*) hittades död, troligen tagen av mink, i början av juni. Den bar en dansk ring, som befanns blivit påsatt vid Karrebaeksminde på Själland i mars 1963. En havstrut (*Larus marinus*), som märkts som unge på Brunskär vid Korpo i Finland den 30 juni 1970 hittades död vid Sjötuna, Tåkern, i maj.

Ringmärkningen under 1973 avses få ungefär samma omfattning som under det gångna året och kommer huvudsakligen att koncentreras till speciella märkobjekt som t ex skrattmåsa (*Larus ridibundis*), fiskgjuse (*Pandion haliaetus*), gräshoppsångare (*Locustella naevia*) o s v.

Av Tåkerns fältstation ringmärkta fåglar 1964 - 1972

	Antal märkta t o m	Märkta 1971	Märkta 1972	Total- summa	Återfynd tom 1972
Storlom <i>Gavia arctica</i>	2			2	
Svarthalsad dopping <i>Podiceps nigricollis</i>			3	3	
Svarthakedopping <i>P auritus</i>	1			1	
Skäggdopping <i>P cristatus</i>	13			13	1
Häger <i>Ardea cinerea</i>	161		28	189	15
Rördrom <i>Botaurus stellaris</i>	2			2	
Gräsand <i>Anas platyrhynchos</i>	24			24	2
Kricka <i>A crecca</i>	2			2	
Knölsvan <i>Cygnus olor</i>	29		1	30	3
Ormvråk <i>Buteo buteo</i>	2		1	3	

Sparvhök <i>Accipiter nisus</i>	1		1	
Duvhök <i>A gentialis</i>	6		6	3
Brun kärrhök <i>Circus aeruginosus</i>	21	13(25)	34	
Fiskgjuse <i>Pandion haliaetus</i>	61	20	81	9
Lärkfalk <i>Falco subbuteo</i>	3		3	
Tornfalk <i>F tinnunculus</i>	11		11	
Vattenrall <i>Rallus aquaticus</i>	1		1	
Sothöna <i>Fulica atra</i>	12	1	13	1
Småfläckig sumphöna <i>Porzana porzana</i>		1	1	
Kornknarr <i>Crex crex</i>		1	1	
Strandskata <i>Haematopus ostralegus</i>	6		6	
Tofsvipa <i>Vanellus vanellus</i>	33	1	34	1
Större strandpipare <i>Charadrius hiaticula</i>	35		35	
Mindre strandpipare <i>C dubius</i>	1		1	
Enkelbeckasin <i>Gallinago gallinago</i>	22		22	2
Dvärgbeckasin <i>Lymnocyrtes minimus</i>	4		4	1
Storspov <i>Numenius arquata</i>	1		1	
Skogssnäppa <i>Tringa achropus</i>	7		7	
Grönbena <i>T glareola</i>	45		45	
Drillsnäppa <i>T hypoleucos</i>	55		55	2
Rödbena <i>T totanus</i>	5		5	
Svartsnäppa <i>T erythropus</i>	3		3	
Gluttsnäppa <i>T nebularia</i>	9		9	
Kustsnäppa <i>Calidris canutus</i>	2		2	1
Småsnäppa <i>C minuta</i>	10		10	

Kärrsnäppa <i>Calidris alpina</i>	96		96	3
Brushane <i>Philomachus pugnax</i>	32	3	35	1
Gråtrut <i>Larus argentatus</i>	6		6	1
Fiskmås <i>L canus</i>	1		1	
Skrattmås <i>L ridibundis</i>	667	443	1 110	21
Svarttärna <i>Chlidonias niger</i>	14	7	21	
Fisktärna <i>Sterna hirundo</i>	9		9	
Ringduva <i>Columba palumbus</i>	5		5	
Gök <i>Cuculus cuculus</i>	1		1	
Kattuggla <i>Strix aluco</i>	19	3	22	
Hornuggla <i>Asio otus</i>	33		33	1
Pärluggla <i>Aegolius funereus</i>	3	1	4	
Tornsvala <i>Apus apus</i>	29	9	38	
Kungsfiskare <i>Alcedo ispida</i>	1	6	7	
Gröngöling <i>Picus viridis</i>		3	3	
Större hackspett <i>Dendrocopus major</i>	3	2	5	
Mindre hackspett <i>D minor</i>	9		9	
Göktyta <i>Jynx torquilla</i>	14		14	
Sånglärka <i>Alauda arvensis</i>	4		4	
Ladusvala <i>Hirundo rustica</i>	25	9	34	
Hussvala <i>Delichon urbica</i>	3		3	
Backsvala <i>Riparia riparia</i>	87		87	
Korp <i>Corvus corax</i>	2	3	5	
Kräka <i>C corone</i>	38		38	3
Råka <i>C frugilegus</i>		1	1	

Kaja Corvus monedula	8	2	10	
Skata Pica pica	54		54	
Näskrika Garullus glandarius	31	1	32	3
Skäggmes Panurus biarmicus		1	1	
Stjärtmes Aegithalos caudatus	72	12	84	
Talgoxe Parus major	905	94	999	48
Blåmes P caeruleus	1 276	136	1 412	30
Svartmes P ater	42	1	43	4
Tofsmes C cristatus	7	1	8	
Entita P palustris	82	12	94	11
Talltita P montanus	82	1	83	8
Nötväcka Sitta europaea	24	2	26	4
Trädkrypare Certhia familiaris	10		10	1
Strömstare Cinclus cinclus	7		7	2
Gärdsmyg Troglodytes troglodytes	4		4	
Björktrast Turdus pilaris	124	17	141	4
Taltrast T philomelos	69	4	73	3
Rödvingetrast T musicus	31	1	32	
Kdtrast T merula	94	7	101	6
Stenskvätta Oenanthe oenanthe	4		4	
Buskskvätta Saxicola rubetra	19		19	
Rödstjärt Phoenicurus phoenicurus	88		88	
Näktergal Luscinia luscinia	1	1	2	
Blåhake L svecia	3	1	4	
Rödhake Erithacus rubecula	380	14	394	1

Rörsångare <i>Acrocephalus scirpaceus</i>	727	13	740	6
Sävsångare <i>A schoenobaenus</i>	344	00	355	3
Kärrsångare <i>A palustris</i>	1		1	
Trastsångare <i>A arundinaceus</i>	1		1	
Träshoppsångare <i>Locustella naevia</i>	17	8	25	1
Härmsångare <i>Hippolais icterina</i>	53		53	
Svarthätta <i>Sylvia atricapilla</i>	64		64	
Trädgårdssångare <i>S borin</i>	173	3	176	
Höksångare <i>S nisoria</i>	1		1	
Törnsångare <i>S communis</i>	52		52	
Ärtsångare <i>S curruca</i>	46		46	
Lövsångare <i>Phylloscopus trochilus</i>	1 015	16	1 031	16
Gransångare <i>P collybita</i>	13		13	
Grönsångare <i>P sibilatrix</i>	8		8	
Kungsfågel <i>Regulus regulus</i>	62		62	
Grå flugsnappare <i>Muscicapa striata</i>	46	6	52	1
Svartvit flugsnappare <i>Ficedula hypoleuca</i>	427	61	488	2
Järnsparv <i>Prunella modularis</i>	33	1	34	
Ångspiplärka <i>Anthus pratensis</i>	86		86	1
Trädpiplärka <i>A trivialis</i>	144	1	145	
Sädesärla <i>Motacilla alba</i>	331	7	338	3
Gulärla <i>M flava</i>	79	2	81	
Sidensvans <i>Bombus cilla garrilus</i>	44		44	3
Törnskata <i>Lanius collurio</i>	18		18	

YXSTAD STRAND - IN MEMORIAM

Du blev som ett kort sommarminne för oss alla.

Vi minns Dig från början av juni. Du hade just låtit blommorna slå ut medan majvivor i sina tätta grupper blev till ett oändligt hav. Sen kom alla honungsblomstren i tusental och skänkte ljuvliga dofter. Du ståtade med flugblomster som aldrig förr. Över en halv meter höga var en del. Bland starren nere vid vattnet kunde vi se ängsnycklar i olika färger och former. Vilken färgprakt Du var klädd i veckan före midsommar. Längst uppe vid den lilla vägen stod prästkragarna och vajade för den lätta brisen ute från sjön.

Under den ljumma och ljusa sommarnatten stod vi hos Dig och lyssnade på ljuden från vassen. Du blev för oss ett begrepp. Du var den finaste strandängen vid sjön. Vi ville ha Dig kvar som vi alltid sett Dig - blommande under några korta men intensiva månader.

Och så en vacker dag i mitten av juni stod det plötsligt traktorer och grävskoppor på Dig. Alla blomstren kördes över av tunga maskiner. Vi förstår att det gjorde ont. Det gjorde det även i oss.

Hjulspåren sjönk ner i jorden. Du blev brännmärkt och orkidéerna rycktes upp med rötterna och begravdes i myllan. Grävskoporna gjorde djupa sår som inte skulle läka.

Sommaren for hårt fram med Dig. Du plöjdes upp i juli och sedan kände vi inte igen Dig längre.

Det var som om någon hade svikit, någon som vänt Dig ryggen. De stora farbröderna i de långa ämbetskorridorerna hade inget till övers för Dig. Du blev ett offer för "utvecklingen". Du skulle bli ett rapsfält, hade man bestämt.

Förlåt dem - ty de viste inte vad de gjorde.

Måtte Du ursäkta oss våra blygsamma försök att rädda Dig för kommande generationer. Det var inte lätt.

Efter sommaren fanns Du inte mer. Endast en liten blåklocka mitt i åkern minde oss om Dig. Vintern har nu kommit och sommarvärmen för länge sedan försvunnit. Vi har satt ett kors på Din grav.

Vi har inte glömt. Över Dig står alltid en bukett med färska orkidéer.

Må vi ses igen en Uppståndelsens dag ?

VÄNNERNA

OMSLAGET TRYCKT A
MJÖLBY BOKTRYCKERI AB